HİLÂL-İ AHMER HANIMLAR MERKEZİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ (1877-1923)

Muzaffer TEPEKAYA* - Leyla KAPLAN*

ÖZET

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde 20 Mart 1912 tarihinde "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" kurulmuştur. Kurulan bu teşkilatla kadınlar etkili bir şekilde Hilâl-i Ahmer faaliyetlerine katılmışlardır. Kuruluşundan itibaren cephede savaşan askerlere, yaralı ve hastalara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç olanlara, şehit ve asker ailelerine göçmenlere, esirlere yardım eden Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi, bu faaliyetlerini bağış kampanyalarının yanı sıra, aşhane, çayhane, hastane, dispanser, sanat evi, atölyeler, nekahet-hane, gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Osmanlı Devleti'ni sona erdiren 24 Temmuz 1923 Lozan siyasi antlaşmasının imzalanmasından sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de faaliyetlerine devam eden dernek Yunanistan'la yapılan Türkiye Rum mübadelesinde önemli görevler üstlenmiştir. Mübadele ile gelen göçmenlerin sağlık, giyim ihtiyaçlarının karşılanması, yerleşecekleri yerlere nakilleri, hastalarının bakımı ve sağlık bilgilerinin verilmesinde başarıyla görev yapmıştır.

Cumhuriyetin ilânından sonra "Cumhuriyet Vatandaşı" kimliği oluşturmak için yapılan çalışmalara katılan ve yenilikleri Türk toplumuna benimsetmede önemli görevler yerine getiren Hilâl-i Ahmer Kadınları "Cumhuriyet Kadını" kimliğini benimseterek bunun yaygınlaştırılmasında başarıyla çalışmıştır. Yardım faaliyetleriyle birlikte peş peşe gerçekleştirilen inkılapları destekleyen derneğin çalışmalarına dönemin gazetelerinde sıkca rastlanılmaktadır

ABSTRACT

"Hilal-i Ahmer Center for Women" was established within the Society of Ottoman Hilal-i Ahmer on march 20 th 1912. At this center, women actively participated in activities of Hilal-i Ahmer. Hilal-i Ahmer Center for Women that helped soldiers, orphans, the wounded and sick, families of soldiers that lost their lives on the battle field, immigrants, and captives since the Independence War through donations as well as some institutions such as ashane, tea-houses, hospitals, shrines, art houses, atolyes, convalescence.

* Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

The Association continued its activities during the Republic of Turkish Republic,which was established after the Treaty of Lozan that was signed on July 24th 1923 and ended the Ottoman State, and played an important role in the exchange of Greek and Turkish population between Greece and Turkey.It played a significant and successful role in providing newly arrived immigrants with health and clothing supplies, in their transportation to their allocated places, care of the sick.

Women of Hilal-I Ahmer that participated and obtained great success in construction of the identity of "citizen of Turkish Republic" played important role in diffusion of reforms into Turkish society. It is possible to see the works of the Society that provided people in need with various assistance and supported reforms in newspapers of that time.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında kurulan dernekler arasında yer alan Osmanlı Hilâl-i Ahmer, faaliyetleriyle döneminin en önemli yardım derneği olmuştur[1]. Osmanlı toplumunda yardımlaşmayı sağlayan, sevgi ve şefkat duyguları uyandırarak toplumsal dayanışmayı en üst seviyeye çıkaran kurum, kuruluş özelliklerine uygun olarak cephede ve cephe gerisinde çalışarak yaralı askerlere, hasta ve kimsesiz muhtaç durumda olanlara gerekli gözetim ve bakımı sağlamayı amaçlamıştır. Bu faaliyetlerinden başka asker ve şehit ailelerine, göçmenlere, muhtaçlara ve yoksullara yardım eden dernek, hastaneler açarak hasta ve yaralıları tedavi etmekte, hastabakıcı ve sağlık personeli de yetiştirmişti. Ordunun ihtiyaç duyduğu sağlık malzemelerini üreten atölyeler kuran dernek sargı bezi ve zehirli gazlardan korunmaya yarayan ağızlık ve burunluk üretimine kadar bir çok alanda malzeme üretmiştir.Yardım toplama baloları, çeşitli sergiler ve konferanslar aracılığıyla toplumsal dayanışma ve yardımlaşmada etkili olan dernek, düzenlediği toplantı ve konferanslarla toplumu eğiten bir kuruluş olma özelliğini de taşımıştır. Uluslararası dernek ve kuruluşlarla işbirliği yaparak hizmetlerini yaygınlaştıran derneğin yöneticilerinden olan Besim Ömer Paşa, Osmanlı Hilâl-i Ahmer hanımlarına verdiği bir konferansta derneğin önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Düşünüyorum ki bizde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin esası "insaniyet"den "hayır"dan ziyade "yurda memlekete karşı olan borcunu ödemek ve askeriyeye yardım etmek" olmalı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

[1] "Esirgeme Derneği, Tealî Vatanî Osmanî Hanımlar Cemiyeti, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Donanma Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti", Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923),** Ankara 1990, s.78-79; Şefika Kurnaz, **II.Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, Ankara 1996, s.197-201; Leylâ Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara 1998, s.38-60.

hidmet-i vatana memlekete karşı deruhde edilmiş bir dinin edası gibi telakkî olunmalıdır. Öyle zannediyorum ki bu fikir üzerine tesir eden cemiyet, bizde sırf "iyiliğe", "insaniyete" dayanan diğer cemiyetlerden daha ziyade ehemmiyetli ve daha büyük yaralılıklar gösterir. Daha da ileri giderek diyorum ki: Bizde Hilâl-i Ahmer'in en mukaddes ve en sarsılmaz esası "teavuna..." emir ve fermanına müstenid olmasıdır." [2]

1864 yılında Cenevre'de toplanan uluslararası konferansta kabul edilen antlaşmayı 5 Temmuz 1865 tarihinde kabul eden Osmanlı hükümeti, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Salib-i Ahmer (Kızılhaç) sembolünün yerine Hilâl-i Ahmer (Kızılay) sembolünü kullanacağını bildirerek bunun diğer devletlere duyurulmasını istemiştir.[3] Hilâl-i Ahmer Cemiyeti; Mecruhin ve Zuafayı Askeriyeye İmdad ve Yardım Cemiyeti Osmaniyesi'nin Hilâl-i Ahmer'e dönüştürülmesiyle 14 Nisan 1877"de kurulmuştur.[4] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası başlayan muhacir hareketleri sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti, muhacir kadın hastanesi kurmuştur.[5] 1908'den itibaren düzenli faaliyetlere başlayan dernek, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarında yararlı hizmetleriyle takdir toplamıştır.

Osmanlı Hükümeti tarafından da desteklenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Genel merkezi ile vilayetlerde bulunan şubelerinin aralarında cereyan eden telgraf haberleşmesi ve cemiyetçe toplanan eşya ve nakitler ile yardım ve sevkıyatına ait gönderilecek evrak ve yazılı şeyler 23 mayıs 1914 tarihinde çıkarılan bir kanunla telgraf ve posta ücretlerinden muaf tutulmuştur.[6]

---

[2] **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Takvimi (2), (O.H.A.C.H.M.T)** İstanbul 1332, s.28.

[3] **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi (1329-1331), (O.H.A.C.S)** İstanbul 1335, s.7; "12 Agustos 1876'da Tıbbıye Mektebi salonunda yapılan toplantıda sembolün kırmızı haç yerine ay olması kararı alınmış, bu kararın bütün devletlerce tanınması için Cenevre'deki Kızılhaç Genel Merkezine başvurulmuştu." Bkz. Seçil Akgün-Murat Uluğtekin; *"Hilâl-i Ahmer ve Kurtuluş Savaşı"* **Askeri Tarih Bülteni**, Ankara 1995, s.117.

[4] "Yunan muharebesinin ilan olunmasını müteakip 12 Mayıs 1313 tarihli tezkire-yi samiye ile eski azadan ber hayat kalanlara yeniden bazı aza tayin ve ilavesiyle bir Hilâl-i Ahmer Cemiyeti teşkil olundu." **O.H.A.C.S,** s.30; 1284'de teşkil eden "Mecruhin Askeriye İane Cemiyeti Umumiyesi İstanbul Komitesi 1291 Nisan'ın birinde 13 Dolmabahçe Sarayında teşkil eden "Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ki bilahare idaresi namını almıştır." **O.H.A.C.H.M.T,** s.141; Seçil Akgün-Murat Uluğtekin; *"Hilâl-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı"*, **OTAM**, Ocak 1992, s.17; **O.H.A.C. S**, s.95-105.

[5] Bilal N. Şimşir, **Rumeli'den Türk Göçleri**, C.I, Ankara 1989, s.231; Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, Ankara 1994, s.76.

[6] **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre:3, İçtima: I, C.I, s.148-149.

Yönetmeliğinde kuruluş amacının; *"Uluslararası Cenevre ve Lahey konferanslarında kabul edilen esaslara göre çalışmak, yaralılara yardım etmek, onları tedavi etmek ve nakletmek, seyyar hastaneler ile sefer hastaneleri kurmak, yardım heyetleri oluşturmak, sıhhiye trenleri ve deniz nakliye ve hastane gemileri sağlamak, esirlere yardım etmek, birbiriyle savaşan devletlerin askerlerinden yaralı olarak esir düşenlerin tedavisini yapmak, bunun için bütçesinden pay ayırmak (altıncı madde mucibince ecnebi ordularına edilecek yardım cemiyetin bir yıllık gelirine tecavüz edemez m.d.7) ve tarafsız bir anlayışla görev yapmak"* olduğu yazılmaktadır.[7]

Yapacağı çalışmaları sıralayan dernek yönetmeliğinin birinci maddesinde *"Zatı Hazreti Padişahînin himayesi ve Veliahd Sultan Hazretlerinin fahri başkanlığında"* kurulduğunu açıklamaktadır[8]. Ayrıca, Veliahd Yusuf İzzettin Efendinin emlakinden birini Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi olarak kullanmak üzere bağışlamasıyla çalışmaları teşvik edilen dernek, yönetim kurulu faaliyetlerini daha da yaygınlaştırmak ve Osmanlı kadınları arasında faaliyet göstermek amacıyla Hanımlar Heyet-i oluşturma kararı almıştır. II. Meşrutiyetle beraber toplum hayatında giderek daha çok etkili olan kadınlar aracılığıyla Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar teşkilatı kurma çalışmaları başlatılmıştır. Önce Başkadınefendi Kâm-res Hanım himayesinde kadınlar arasında bir yardım komisyonu oluşturulmuş daha sonra da 20 Mart 1912 tarihinde "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" kurulmuştur.[9] Kurulan bu teşkilatla kadınlar etkili bir şekilde Hilâl-i Ahmer faaliyetlerine katılmışlardır. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Heyeti'nin fahri başkanlığını Başkadınefendi Kâm-res Hanım kabul ederken, dönemin tanınmış asker-sivil bürokrat, eşraf hanımları da bu merkezin üyeleri olmuştur[10]. Prenses Nimet Muhtar Hanımefendinin (Harbiye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'nın eşi) başkanlığını yaptığı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Genel Merkezi yönetim kurulu, *"İkinci başkan; Ayşe Hanımefendi (Ziya Paşa'nın eşi), ikinci başkan; Madam Zoiros Hanım (Doktor Zoiros Paşa'nın eşi), başkatibe;*

---

[7] "1-Muhârebâtta mecruhların ve onları tedavi eden heyeti sıhhiyenin bir taraf da olunması,
2-Memurin-i sıhhiye tefrik edecek ve bi tarafıyesini temin eylemek bir alameti fârika ittihazı
3-Alâmeti fârikanın sancak halinde isti'mâliyle bu bayrağın çekileceği mahallin bir taraf taşınması" **O.H.A.C. S**, s.7.

[8] "Umum Müslümanların Halifesi ve Osmanlının hükümdarı zat-ı hazret-i hilafetpenahi; Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin hami-i mu'zamıdır. İşte bizim Sultanımız böyle bir Türk oğludur. Onun tahtı koca bir tarihin üstünde durur." **O.H.A.C.H.M.T,** s.21.

[9] 1328-Martın yedisinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin Teşkili, **O.H.A.C.H.M.T,** s.141.

[10] Akgün-Uluğtekin, **a.g.m**, s.18.

Selma Hanımefendi (Ayandan Ahmed Rıza Bey'in hemşiresi), katibe; Fatma Aliye Hanımefendi (Faik Paşa'nın eşi), Sadiye Hanımefendi (Müze Müdürü Halil Bey'in eşi) Fransızca katibe; Leylâ Hanımefendi (Divan-ı Umumiye Mektupçusu Vahid Bey'in eşi), İngilizce katibe; Madam Neomi Kelekyan Hanımefendi (Diran Kelekyan Efendinin Eşi) veznedar; Madam Kuyumcuyan Hanım (Cebeli Lübnan Mutasarrıfı Ohannes Kuyumcuyan Paşa'nın eşi), katibe ve muhasebeci; Nezihe Zeyneb Hanımefendi (Merhum Ziya Paşa'nın Kızı ve Veli Bey'in eşi), Üye; İsmet Hanım (Yusuf Razi Bey'in Hanımı), Madam Pançeri (Pançer Bey'in eşi)"[11] hanımlarından oluşmaktadır.

Hanımlar İdare Merkezi Heyetinde yer alan bu isimlerin haricinde Saniye Havva Hanımefendi (Teşrifat Müdürü İsmail Cenani Bey haremi), Melek Hanımefendi (Merhum Sami Paşa kerimesi), Melek Hanımefendi (Mısırlı Hüseyin Bey haremi), Soyvet Hanımefendi (Rasih Beyin haremi), Macide Hanımefendi (Ömer Besim Bey haremi), Mihrimah Hanımefendi (Basri Bey Haremi), Sabiha Galib Hanımefendi (Doktor Ali Galib Bey haremi), Madam Doktor Akil Muhtar Bey, Seniye Hanımefendi (Erkan-ı Harbiye miralaylarından Halil Bey haremi), Fevziye Hanımefendi (Ferid Paşa Kerimesi) Leylâ Hanım (Merhum Sari Paşa haremi), Sabiha Hanımefendi (Merhum İbrahim Paşa kerimesi ve Hakkı Bey haremi) Fethiye Hanım (Reşid Bey haremi), Naile Hamdi Hanımefendi (Merhum Hamdi Bey Haremi), Madam Astina Gümüşgerdan Efendi, Madam Asadoryan Efendi, Madam Manok Azoryan Efendi, Remire Hanımefendi (Cemal Bey Haremi)[12], gibi isimlerin yer aldığı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkez teşkilatında kadın üye olarak yüze yakın isim sayılmaktadır. Bu listede pek çok gayrimüslim aile kadınlarının isimleri de bulunmaktadır. Gayrimüslim kadınların Hilâl-i Ahmer faaliyetlerinde yer almasının sebeplerini, Derneğin *"Osmanlıcılık"* fikrini esas alan kişiler öncülüğünde yardım amaçlı olarak kurulması, uluslararası bir statüye sahip olması, ve Kızılhaç'la işbirliği yapması ile açıklamak mümkündür. Bunun haricinde Müslümanlar arasında yardım ve dayanışma sembolü olarak görülmesi ve her türlü zor şartlar altında yaptığı çalışmalarla bir kurtarıcı olarak benimsenmesi derneğe üye katılımını ve katkıları artıran diğer önemli bir etken olmaktadır.

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Faaliyetleri

Hilâl-i Ahmer Derneği yönetmeliğinin kırk üçüncü maddesine uygun olarak kurulan "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Genel Merkez Heyeti"

---

[11] **H.A.C.Salnamesi**; s.266-267, Cahit Çaka**, Tarih Boyunca Harp ve Kadın**, Ankara 1948, s.39; Kaplan, **a.g.e**., s.40-41.

[12] **O.H.A.C.S,** s.265-266.

gerçekleştirdiği fedakâr çalışmalar ve yardım faaliyetleriyle halka ulaşmaktadır. Kermesler, çay ziyafetleri, toplantı ve konferanslar düzenleyen sergiler ve el işlerinden oluşan satış yerleri açan kurum, diğer yardım dernekleri aracılığıyla bu faaliyetlerini yaygınlaştırarak, kimsesiz muhtaç ailelere ve orduya gereksinim duyduğu yiyecek, giyecek, tıbbi malzeme (v.b.) eşyaları sağlamaktadır. Hanımlar merkezinin 27 Eylül 1914 tarihinde kışlık hediye (giyecek, yiyecek) hazırlanması için üyelerine yaptığı çağrı, 1 Aralık 1914 tarihinde Osmanlı kadınlarını askere yün eldiven örmeye daveti, 25 Ocak 1915 tarihinde Hilâl-i Ahmer menfaatine ilk defa hanımlar heyet merkezinin müsamere düzenlemesi"[13] ve benzeri kararlar Hilâl-i Ahmer kadınlarının faaliyetlerine birer örnek olmaktadır.

Ev ev, mahalle mahalle dolaşarak para, yiyecek, giyecek ve çeşitli eşya ve malzeme toplayan Hilâl-i Ahmer kadınları *"çiçek günü"* toplantılarıyla, *"yardım toplama"* günleri düzenleyerek halkın katılımını arttırmaktadır. Hilâl-i Ahmer yıllığında yardımlara katılan ve bağışlarda bulunan kişi, kuruluş ve kurumların, devlet ve şehirlerin adları uzun listeler halinde yayınlanmaktadır. Bu listelerde Hilâl-i Ahmer'in kurucu üyeliğini kabul eden sultanlar ve yakınları ile her yıl Hilâl-i Ahmer'e vermeyi taahhüt ettikleri yardım miktarları bulunmaktadır.[14]

Reisey-i fahriye devletlû, ismetlû Başkadınefendi Hazretleri	10000 kuruş,
Azayı müessisi fahriye devletlû, ismetlû ikinci Kadın Efendi	5000 kuruş
Devletlû, ismetlû Meliha Sultan aliyetûşşan Hazretleri	5000 kuruş
Devletlû, ismetlû Nazmiye Sultan aliyetûşşan Hazretleri	2500 kuruş
Devletlû, ismetlû Hadice Sultan aliyetûşşan Hazretleri	1500 kuruş
Devletlû, ismetlû Fehime Sultan aliyetûşşan Hazretleri	2000 kuruş
Devletlû, ismetlû Zekiye Sultan aliyetûşşan Hazretleri	4000 kuruş
Devletlû, ismetlû Naile Sultan aliyetûşşan Hazretleri	3000 kuruş
Devletlû, ismetlû Ayşe Sultan aliyetûşşan Hazretleri	500 kuruş

Vefat eden şehzadelerin ailelerin bağışlarının da yer aldığı bu listede şu isimler bulunmaktadır:[15]

Cennetmekan Şehzade Süleyman Efendi Hazretlerinin kerime-yi muhteremeleri,devletlû, ismetlû Naciye Sultan aliyetüşşan Hazretleri	*1500 kuruş*

[13] **O.H.A.C.H.M.T,** s.143.
[14] **O.H.A.C.Salnamesi**, ss.56-58.
[15] **O.H.A.C.Salnamesi,** s.57; "Valide-i Hidiv-i Devletlû, ismetlü Hanımefendi Hazretleri tarafından Bebek'te Mecruhin-i Osmaniyeye mahsus bir hastane tesir ve küşad edilerek hidemat-ı mebrure ibraz olunmuştur" **O.H.A.C.H.M.T,** s.172.

Devletlû, ismetlû Seniyye Hanım Sultan aliyetüşşan Hazretleri	*1500 kuruş*
Devletlû, ismetlû Feride Hanım Sultan aliyetüşşan Hazretleri	*1500 kuruş*
Cennetmekan Şehzade Süleyman Efendi Hazretlerinin halile-yiismetlû İkbal muhteremeleri, iffetlû Hanımefendi Hazretleri	*1000 kuruş*
Cennetmekan Şehzade Süleyman Efendi Hazretlerinin ikinciharemleri, iffetlû, ismetlû Tarizter Hanımefendi Hazretleri	*1000 kuruş*
Cennetmekan Şehzade Süleyman Efendi Hazretlerinin teyzeleri Hanımefendi Hazretleri	*200 kuruş*
Devletlû, necabetlû Süleyman Efendi Hazretlerinin valide-yi muhteremeleri, devletlû, ismetlû Kadın Efendi Hazretleri	*1200 kuruş*
Devletlû, necabetlû Süleyman Efendi Hazretlerinin kerime-yimuhteremeleri, devletlû, ismetlû Refiye Sultan aliyetüşşan Hazretleri	*1200 kuruş*
Devletlû, necabetlû Süleyman Efendi Hazretlerinin kerime-yimuhteremeleri, devletlû, ismetlû Adile Sultan aliyetüşşan Hazretleri	*1200 kuruş*
Devletlû, necabetlû Süleyman Efendi Hazretlerinin kerime-yi muhteremeleri, devletlû, ismetlû Atiye Sultan aliyetüşşan Hazretleri	*1200 kuruş*
Devletlû, necabetlû Şehzade Mecid Efendi Hazretlerinin halile-yi muhteremeleri, iffetlû, ismetlû Hanımefendi Hazretleri	*10000 kuruş*
Şehzade devletlû, necabetlü, Ahmed Efendi Hazretlerinin halile-yi muhteremeleri, iffetlû, ismetlû Hanımefendi Hazretleri	*500 kuruş*
Valde-i hidiv-i devletlû, ismetlû, Hanımefendi Hazretleri	*11000 kuruş*

Hilâl-i Ahmer İstanbul Hanımlar Merkezinin Osmanlı lirası olarak topladığı belirtilen bu bağış listesinde bundan başka yılda bir liradan fazla yardım eden hanımların isimleri de yer almaktadır:[16]

Merhum Hidiv İsmail Paşa Kerimesi Prenses Fatma Hanımefendi	*(ayda) 10 lira*
Mahmud Muhtar Paşa Haremi Prenses Nimet Muhtar Hanımefendi	*(yılda) 50 lira*
Prens Abbas Paşa Haremi Prenses Hadice Abbas Hanımefendi	*(yıllık) 40 lira*
Merhum Hidiv İsmail Paşa Kerimesi Prenses Emine	

[16] **O.H.A.C.S,** s.57-58,316-317.

İsmail Hanımefendi	*(yıllık) 40 lira*
Merhum Prens Fazıl Paşa Kerimesi Prenses Bedia Fazıl Hanımefendi	*(yıllık) 12 lira*
Erkanı Harbiye Kaymakamı Abdülrauf Bey Haremi Prenses Emire Hanımefendi	*(yıllık)12 lira*
Mahmud Ağah Beyefendi Haremi Hanımefendi Hazretleri	*(yıllık) 6 lira*
Ayandan Merhum Raif Paşa Kerimesi, Waşington sefiri Ziya Paşa Haremi Ayşe Hanımefendi, Madam Zaredilber Hanımefendi, Madam Pançeri	*(yıllık) 5 lira*
Divan-ı Umumi Müdürü Ömer Besim Bey Haremi Macide Hanımefendi, Hariciye mümeyyizlerinden Basri Bey Haremi Mihrimah Hanımefendi, Millî Banka Şube Müdürü Sübhi Bey Haremi Neriman Hanımefendi	*(yıllık) 3 lira*
Hüseyin Hilmi Paşa Haremi Hanımefendi, Madam Diran Kelekyan, Madam Ohannes Kuyumcuyan , Halid Ziya Bey Haremi Memnune Hanımefendi, Ayandan Ahmed Rıza Bey Hemşiresi Selma Hanımefendi	*(yıllık) 2 lira*

Hanımlar Merkezine yüz liradan fazla ianatda bulunan *"mürüvvet mendan"* başlığı ile isimleri sayılanlar sırasıyla:

Başkadınefendi Hazretleri	*100 lira*
Prenses Said Halim Paşa Hazretleri Refikaları Prenses Emine Hanımefendi Hz	*1100 lira*
Ufa'da Hacı Abdullatif Efendi Hakimof Hazretleri	*348 lira*
Hidiv-i Sabık Merhum İsmail Paşa Kerimesi Prenses Emine Hanımefendi Hazretleri.	*200 lira*
Rusya'da Abduh Şinasi Efendi Hz.	*116 lira*
Orenburg'da Şemşruy Hanımefendi Hz.	*116 lira*
Valide-yi Hidiv-i Hanımefendi Hz.	*110 lira*
Mısırlı Aziz İzzet Paşa Haremi Hanımefendi Hz.	*110 lira*
Orenburg'da Merhum Şerif Efendi namına ailesi tarafından	*102 lira*
Hidiv-i Sabık İsmail Paşa Haremi Neşedil Hanımefendi Hz.	*100 lira*
Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi Hz.	*100 lira*

Prenses Nimet Hanımefendi Hz.	*100 lira*

Vilayetlerden ve memalik-i ecnebiyeden gönderilen yardımlardan yüz liradan fazla olan yardımları yapan kişilerin isimlerinin listeye dahil edileceğinin duyurulduğu Hilâl-i Ahmer yıllığında yer alan diğer bir listede yüz liradan fazla yardım toplamayı başaranların isimleri yazılmaktadır. Bunlar arasında: Valide-yi Hidiv-i Hz.,Sadr-ı Sabık Hüseyin Hilmi Paşa Hz.ve Refika-yı Muhteremeleri Hanımefendi Hz., Bombay Türk Arab Kadınları reisesi Münire Hanımefendidir.[17]

Diğer bir listede yine Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'ne bir liradan fazla yardım edenler yazılmaktadır. Bu listede yer alan isimlerden bazıları ve verdikleri miktar: [18]

İkinci Kadın Efendi Hz.	*5000 kuruş*
Hüseyin Hilmi Paşa Haremi Hanımefendi	*200 kuruş*
Merhum Raif Paşa Kerimesi Belkıs Hanımefendi	*500 kuruş*
Zaredilber Efendi Refikası	*500 kuruş*
Merhum Subhi Paşa Haremi Hanımefendi	*200 kuruş*
Madam Tokatlıyan	*200 kuruş*
Yusuf Sadık Paşa Haremi Hanımefendi	*200 kuruş*
İskeçe Eşrafından İbrahim Paşa Haremi Hanımefendi	*200 kuruş*
Merhum Raif Paşa Haremi Hanımefendi	*800 kuruş*
Merhum Raif Paşa Gelini Hanımefendi	*200 kuruş*
Karna-yi Sabıkadan Ragıp Paşa Kerimesi Hanım efendi	*1000 kuruş*
Madam Diran Kelekyan	*200 kuruş*

Daha çok 1912 (1328) yılına ait yardım listelerinin bulunduğu yıllıkta yüz lira ve daha fazla para yardımı yapanlar şunlardır:[19]

Başkadınefendi Hz	*100 Lira*
Prens Said Hilmi Paşa Hz.Refikaları Prenses Emine Hanım	*1100 Lira*
Hidiv-i Sabık Merhum İsmail Paşa Kerimesi Emine Hanım Hz.	*200 Lira*
Mısırlı Aziz İzzet Paşa Haremi Hanımefendi Hz	*110 Lira*

[17] **O.H.A.C.S,** s.336.
[18] **O.H.A.C.S,** s.336.
[19] **O.H.A.C.S,** s.337.

Valde-yi Hidivi Hanımefendi Hz.	*110 Lira*
Prenses Nimet Muhtar Hanımefendi Hz.	*110 Lira*
Hidiv-i Sabık İsmail Paşa Haremi Neşedil Hanımefendi Hz.	*100 Lira*
Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi Hz.	*100 Lira*

İsimleri verilirken bir liradan fazla yardımda bulunanların listesi de şöyledir:[20]

Fatma Sultan Hazretleri	*2500 kuruş*
Selma Hanımefendi	*200 kuruş*
Hatice Sultan Hz	*1500 kuruş*
Mediha Sultan Hz	*5000 kuruş*
Cemile Sultan Hz.	*4000 kuruş*
Ohannes Kuyumcuyan Bey'in Refikaları	*200 kuruş*
Pançeri Bey'in Refikası Hanım	*500 kuruş*
Şaziye Sultan Hz	*2000 kuruş*
Fatma Sultan Hz.	*300 kuruş*
Nemika Sultan Hz.	*200 kuruş*
Osman Efendi Kerimesi Hanımefendi	*200 kuruş*
Çaharşanbada bir Hanımefendi	*5000 kuruş*
Bahriye Merkez Hastanesi etibbâsından Mehmed Naim Bey'in ailesinden	*500 kuruş*
Yemen Vali-yi sabık merhum Osman Paşa namına ailesi tarafından	*500 kuruş*
Ahmed Bey'in Haremi Hanımefendi	*200 kuruş*
Vicdan Hanım	*110 kuruş*
Halep Vapuru mürettebatından Reşad Bey validesi	*225 kuruş*
Galata rıhtımı körfez vapurları hamalları	*206 kuruş*
Beyoğlu'ndan Otelci Margerit	*437 kuruş 50 santim*
Namık Paşa Haremi Hanımefendi	*300 kuruş*
Meserret Oteli Müsteciri Mustafa Efendi zevcesi Hanım	*175 kuruş*
Nişantaşı'nda Hacı Mesud sokağında Fatma Hanım	*110 kuruş*

[20] **O.H.A.C. S**, ss.324-346.

Nişantaşı'nda Mısırlı Ayşe Hanımefendi	*500 kuruş*
Eyüp Sultanda Şirin Hanımefendi	*250 kuruş*
Lehim müteahhidi İsmail Beyin büyük kerimesi Fatma Hanım	*300 kuruş*
Mısırlı merhum Hilmi Paşa Haremi Hacı Hanımefendi	*1987 kuruş*
Mısırlı merhum Hilmi Paşa Haremi Hacı Hanımefendi	*2000 kuruş*
Prenses Emine Hanımefendi	*4400 kuruş*
Bakkal Tevfik Bey Hemşiresi Nazmiye Hanım	*385 kuruş*
Madam Diran Kelekyan	*200*
Madam Aleksandır Sinos oğlu	*500*

Hilmi Paşa Hazretleri Halile-yi muhteremeleri tarafından toplanan 1165 kuruş, 2204 kuruş, 625 santim (2.defa) 1967 kuruş (3.defa) 2404 kuruş (4.defa), 11385 kuruş (5.defa) önemli bir meblağ tutmaktadır. Davud Paşa Mahallesinden Filibeli Ayşe Hanım, Fatih Merkez memuru Nafiz Bey'in validesi Hanım, Beşiktaş'ta merhum Hacı Hüseyin Paşa'nın Haremi ve Kerimesi hanımlar, bir lira ve Ayrıca Türk Yurdu Gazetesi idarehanesinden 1000 kuruş ve Türk Dergisi idarehanesinden 1000 kuruş yardım yapıldığı kayıtlarda yer almaktadır.[21]

Tanınmış hayırsever ailelerin aidatlarını düzenli olarak ödedikleri bunun yanı sıra diğer yardımlara da katıldıkları görülmektedir. Nazmiye Sultan 1913 yılında 25 lira, ikinci kadın efendi, askerlere çamaşır dikilmesi için 10 lira, Nazmiye Sultan, askerler için giyecek malzemeleri (pamuklu hırka, eldiven, çorap v.b.) Veliahd Yusuf İzzeddin Efendinin kızı Şükriye Sultan, çamaşır bedeli olarak 5 lira, Prens Ömer Tosun Paşa'nın validesi, 50 Osmanlı lirası değerinde bir saatı Hilâl-i Ahmer'e hediye etmiştir[22].

Yüzlerce hayırseverin isimlerinin bulunduğu listelerden seçtiğimiz isimler arasında Madam Garimandi hanım, Madam Vasiliki Osalıcıoğlu, İzmit eşrafından Hacı Osman Efendi haremi Emine Hanım, Nesibe Hanımefendi, Madam Konstantini, Madam İzmidli Papa İvan, İzmid İngiliz Konsolosu'nun refikası, Galib Bey'in haremi Serbülend Hanımefendi, Matmazel Öjeni Sayatasi, Ali Rüşdü Paşa kerimeleri Feriha ve Fasihe hanımlar, Fatma hanım, Gülperi Hanım, Mevhibe hanım, Berlin Sefareti ikinci katibi Esad Bey haremi Hanım, Madam Bedros

[21] **O.H.A.C. S**, s.324-356.
[22] Kurnaz, **II.Meşrutiyet...**, s.198-199.

Hırasancıyan, Madam Hırasancıyan, Madam Noradokyan, İskeçe eşrafından Hilmi Paşa haremi Hanım[23], Meclis maliye azalığından mütekaid Cemil Paşa haremi Hanımefendi, Tüccardan Murad Fikri Efendinin validesi hanım ve haremi, merhum Ahmed Hikmet Bey haremi hanım, Hüdavendigâr istinâf reisi Salih bey haremi hanım, Müdde-yi umumi muavini Tazyif Bey'in validesi[24] gibi pek çok Müslüman ve gayr-i müslim kadınların ismi bulunmaktadır.

Mısırdan gelen yardımlar arasında Valide-yi Hidiv-i Hanımefendi hazretleri tarafından (Mısırlı Devletlü Ömer Tosun Paşa Hz. vasıtasıyla) (100000 kuruş), Valide-yi Hidiv-i Hanımefendi Hz. (Devletlü Ömer Tosun Paşa Hz.vasıtasıyla) (109250 kuruşş) yardımı dikkati çekerken, Hindistan'dan 1328 yılına kadar gelen yardımlar arasında Hindistan Ahali-yi İslamiyesi'nden Hariciye Nezareti vasıtasıyla 7544 kuruş, Polinigel Behombu Gazetesi vasıtasıyla Ahal-i İslamiyeden toplanan (1040 kuruş) gibi önemli miktarlar göze çarpmaktadır. Kadınlı erkekli hep birlikte toplanan miktarların yazıldığı yıllıkta Rusya Müslümanları[25] Bosna-Hersek ve Afrika'yı Cenubi Müslümanları tarafından gönderilen ve Afganistan ve Belücistan ve İran'dan gelen yardımlarda yer almaktadır.[26]

Hilâl-i Ahmer Derneğine gelen yardımların 1-Osmanlı ülkesinden yapılan yardımlar, 2-İslam ülkelerinden gönderilen yardımlar, 3-Yabancı ülke (insaniyetperveranı) yardım sevenleri tarafından gönderilen yardımlar olarak üçe ayrıldığı görülmektedir. 1912 yılında Osmanlı yardım sevenlerin yaptığı yardımlarının Altmış bin Osmanlı lirasına eriştiğinin açıklandığı yıllıkta sadece, İstanbul Merkez Umumi: 16023 Osmanlı lirası, İstanbul Hanımlar Merkezinin 6014 Osmanlı lirası, topladığı kaydedilmektedir.[27] Hangi şehirlerden ne kadar yardım geldiğini yazan listede yer alan şehirler şunlardır:

Konya	*5123 Osmanlı lirası*
Trabzon	*3894 Osmanlı lirası*
İzmir	*3579 Osmanlı lirası*
Sivas	*3556 Osmanlı lirası*
Mamuretülaziz	*3310 Osmanlı lirası*
Halep	*2570 Osmanlı lirası*
Musul	*1949 Osmanlı lirası*
Adana	*1871 Osmanlı lirası*
Kudüs	*1683 Osmanlı lirası*

[23] **O.H.A.C. S,** s.316-318-321-358-373.
[24] **O.H.A.C. S**, s.356-374.
[25] **O.H.A.C. S,** s.375-387.
[26] **O.H.A.C. S,** s.316-318-321-388-389.
[27] **O.H.A.C. S,** s.311.

Beyrut	*1723 Osmanlı lirası*
Hüdavendigar	*1706 Osmanlı lirası*
Erzurum	*1241 Osmanlı lirası*
Ankara	*964 Osmanlı lirası*
Kastamonu	*925 Osmanlı lirası*
Edirne	*598 Osmanlı lirası*
Bitlis	*512 Osmanlı lirası*
İzmir	*511 Osmanlı lirası*
Şam	*50 Osmanlı lirası*
Diyarbekir	*488 Osmanlı lirası*
Basra	*382 Osmanlı lirası*
Bağdad	*367 Osmanlı lirası*
Hicaz	*294 Osmanlı lirası*
Biga	*140 Osmanlı lirası*
Cezayir Bahri Sefid	*123 Osmanlı lirası*
Van	*113 Osmanlı lirası*
Manastır	*111Osmanlı lirası*
Selanik	*97 Osmanlı lirası*
Karesi	*87 Osmanlı lirası*
Yanya	*68 Osmanlı lirası*
Yemen	*34 Osmanlı lirası*
Çatalca	*7 Osmanlı lirası*
Kosova	*1 Osmanlı lirası*

1913 yılında da yardımların devam ettiği ve Hicaz vilayetinden on bin liraya yaklaşan bir paranın da geldiği açıklanmaktadır.[28] İslâm ülkelerinden gelen yardımların toplam iki yüz altmış üç bin liraya ulaştığı, bu yardımlardan yirmi sekiz bin liralık toplam bir paranın gönderildiği yerler belirtilmeksizin İngiliz bankaları aracılığıyla ulaştırıldığı, bu yardımların ise muhtemelen Hindistan Müslümanları tarafından gönderilen yardımlar olduğu ve bu sebeple Hindistan Müslümanlarının yardımlarının 157 bin lira değil 185 bin lira olduğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Listede devamla isimleri bulunan ülkeler ve yardım miktarları şunlardır: [29]

Hindistan	*157044 Osmanlı lirası*
Rusya Müslümanları	*19464 Osmanlı lirası*
Cezayir	*13804 Osmanlı lirası*
Afrika-yı Cenub-i İslamları	*13211 Osmanlı lirası*
Mısır	*9857 Osmanlı lirası*

[28] **O.H.A.C. S**, s.311.
[29] **O.H.A.C. S**, s.312.

Bosna ve Hersek	*6210 Osmanlı lirası*
Romanya Müslümanları	*3255 Osmanlı lirası*
İran	*2597 Osmanlı lirası*
Batavya	*1599 Osmanlı lirası*
Bulgaristan	*986 Osmanlı lirası*
Kıbrıs	*963 Osmanlı lirası*
Tunus	*612 Osmanlı lirası*
Çin Müslümanları	*372 Osmanlı lirası*
Garbi Avustralya	*294 Osmanlı lirası*
Girid	*75 Osmanlı lirası*
Bingazi	*7 Osmanlı lirası*

Diğer bir listede de yabancı ülkelerden gelen yardım miktarlarını göstermektedir. on beş bin Osmanlı Lirasına ulaştığı belirtilen bu yardımlar şöyledir: [30]

Almanya	*4676 Osmanlı lirası*
Avusturya ve Macaristan	*3866 Osmanlı lirası*
İngiltere	*2038 Osmanlı lirası*
Amerika	*1813 Osmanlı lirası*
Fransa	*1192 Osmanlı lirası*
Flemenk	*251 Osmanlı lirası*
Belçika	*127 Osmanlı lirası*
İsveç	*48 Osmanlı lirası*
Japonya	*43 Osmanlı lirası*
Danimarka	*43 Osmanlı lirası*
İsviçre	*23 Osmanlı lirası*
İtalya	*4 Osmanlı lirası*
İspanya	*184 Osmanlı lirası*

Şüphesiz yabancı ülkelerden gelen yardımların bir kısmı bu ülkelerde yaşayan Müslümanlar ile yine bu ülkelerin sömürgesi durumunda olan ülkelerdeki Müslüman halkın gönderdiği yardımlardır.

Hilâl-i Ahmer Derneği'ne yapılan yardımlar sadece para yardımı olmamakta, yiyecek, giyecek, tıbbi araçlarla çeşitli ilaçlar da bağışlanmaktadır. Toplanan veya satın alınan bu yardımlar Hilâl-i Ahmer depolarında muhafaza edilerek ihtiyaç duyulduğunda, askeri sıhhiyeye yardım olarak gönderilmektedir.

---

[30] **O.H.A.C. S,** s.313.

1919 yılı Hilâl-i Ahmer merkez raporunda çizelgeler halinde gösterilen "1914-1918" yıllarına ait olduğu açıklanan eşyalardan bazıları şunlardır:[31]

Eşyaların İsimleri	Birimi	Miktarı
Don	*Aded*	*56325*
Gömlek	*Aded*	*56979*
Amerikan Bezi	*Metre*	*75475*
Kanaviçe Kılıfı	*Aded*	*967*
Bazubend	*Aded*	*2320*
Çorap	*Çift*	*3893*
Battaniye	*Aded*	*815*
Fotoğraf Camı	*Aded*	*228*
Koltuk Değneği	*Aded*	*211*
Sargı Makinesi	*Aded*	*5*
Sade Yağ	*Kilo*	*384*
Bulgur	*Kilo*	*934*
Tuz	*Kilo*	*150*
Fasulye	*Kilo*	*244*
Yatak Çarşafı	*Adede*	*9403*
Torba	*Adede*	*8051*
Yastık	*Adede*	*1225*
Yastık Yüzü	*Aded*	*3550*
Yastık Kılıfı	*Aded*	*700*
Yorgan	*Aded*	*3021*
Yorgan Kılıfı	*Aded*	*850*
Asid Sitrik	*Kilo*	*650*
Asid Borik	*Kilo*	*15,300*
Asid Kloridirik	*Kilo*	*10,475*
Vapurdan Çıkarma Aleti	*Aded*	*2*
Yük Arabası	*Aded*	*2*
Bardak	*Aded*	*62*
Istampa	*Aded*	*3*

Çeşitli ihtiyaç malzemelerinin yazıldığı bu listenin haricinde Osmanlı Hilal-î Ahmer Derneği'nin Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu icra raporunda da benzer bir liste yer almaktadır. Bu listede de bağışta bulunulan eşya ve ihtiyaç malzemelerinin bazıları şunlardır: [32]

---

[31] **1919 (1335) Senesinde Münakid Hilal-i Ahmer Meclis Umumisi Heyeti Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkez Raporu**, İstanbul 1335, s.83-89.

[32] **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu(O.H.A.C.İ.R),** İstanbul 1338, s.74-75.

Don, gömlek	*2 aded*
Gömlek, Patiska	*9 aded*
Gömlek, Dokuma	*4 aded*
Peşkir	*75 aded*
Zarf (mektup için)	*1000 aded*
Kağıd	*1600 aded*
Kaşık, tenekeden, müceddeden	*120 aded*
Çay	*5 kilo*
Şeker, (Kesme)	*100 kilo*
Pazen, (Beyaz)	*240 metre*

Aynı raporda askeri sıhhiyeye yapılan yardımlar, listeler ve tablolar halinde verilirken elde edilen gelir ve gider olarak yapılan harcamalarda gösterilmektedir. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi ambarından hastanelere yapılan çeşitli eşyalarla ilgili bir listede de yer alan başlıca eşyalar ve miktarları aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:[33]

Tıp Fakültesine çamaşır	*400 aded*
Tıp Fakültesine fanila gömlek	*100 aded*
Tıp Fakültesine çift çorap	*200 aded*
Beyoğlu Belediyesi Hastanesine çamaşır	*100 aded*
Jeremiye Hastanesinde mecruh zabitana çamaşır	*100 aded*
Taşkışla Hastanesine çamaşır	*3290 aded*
Taşkışla Hastanesine çorap	*200 aded*
Taşkışla Hastanesine terlik	*200 aded*
Kandillideki Hastaneye kat çamaşır	*250 aded*
Üsküdar'da İngiliz Hilâl-i Ahmer Hastanesine çamaşır	*312 aded*
Amerika sefirinin madamı vasıtasıyla Ayestefanos Hastanesine çamaşır	*200 aded*
Ayestefanos'da Askeri Hastanesine çamaşır	*1200 aded*
Doktor Ferye Hastanesine çamaşır	*300 aded*

[33] **O.H.A.C.İ.R,** s.74-110.

Hastalıklı ve yaralı askerler için inşasına lüzum görülen barakalar için 600 Osmanlı lirası yardım edilirken, hasta nakli için askeri sıhhiyeye önce on kişilik bir Omenyebus (ambulans) arabası alınmış. Bu arabalara duyulan ihtiyaç üzerine iki bin beş yüz liraya Amerika'ya en son sistem hasta nakline mahsus otuz araba ve her araba için iki hayvan koşumu istenmiştir. Bahriye hastanesinde ve Tıp fakültesinde bulunan röntgen cihazlarının ihtiyacı olan aletlerin satın alınması için Hilâl-i Ahmer tarafından yardım edilmiş Bahriye merkezi, Edirne, Maydos, Dede ağaç, Kilidülbahir, Bigalı, Taşkışla, Gülhane, Yatılı hastanelerine diğer yüzlerce kalem eczayı tıbbiye, 144 şişe konyak, 50 kilo kinin, 300 kilo vazelin, 610 kilo pamuk, 2100 muhtelif sargı, 700 tül verilmiştir.[34]

Hilâl-i Ahmer kadınlarının ihtiyaç sahiplerine hırka, boyun atkısı, fanila, entari, don, gömlek, çorap,kundura dağıtmasının yanı sıra doğum yapmış kadınlara loğusa takımları vermesi[35] kadınları korumayı ve ihtiyaçlarını gidermeyi amaç edinen yardımlar olarak derneğin faaliyetlerinin çeşitliliğini belgelemektedir.

1 Şubat 1917 tarihinde Hanımlar Merkezinin öncülüğüyle Galatasaray Sultanisinde Uluslararası bir serginin açılması ve bu serginin Veliahd tarafından yapılması dikkati çeken bir girişim olurken, bu sergiye Osmanlı Hilâl-i Ahmer Derneği ve Hanımlar Merkezi haricinde Hilâl-i Ahmer Hanımlar Dar-üs-sanâ'ası, Bikes Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Derneği, Sıhhiye-yi Askeriye, Bahriye Nezâreti Heyet-i Sıhhıyyesi, Sıhhıyye Müdüriyet Umumiye'si, Evkâf Nezâreti,, Şehremaneti, Darülaceze, Alman, Avusturya, Macaristan, Bulgar Kızılhaçları da katılmışlardır.

Hilâl-i Ahmer'in yardım toplamak için düzenlediği balolarda kadınlar aktif rol oynamışlardı. 1913 yılında Perapalas otelinde düzenlenen baloda, balo hasılatı olarak 2,656 lira gelir sağlanmış, bu baloda verilen hediyelerin büyük bir kısmı derneğin kurucularından olan Paris elçisi Rıfat Paşa'nın eşi tarafından gönderilmiştir[36].

Hilâl-i Ahmer ve Sağlık Hizmetleri Faaliyetleri

Trablusgarp ve Balkan Savaşı sırasında kurulan hastanelere hastabakıcı sağlanmasında büyük güçlükler çekilmiştir. Osmanlı

---

[34] **O.H.A.C.S**, s.210.

[35] Ahmet Halaçoğlu; **Balkan Harbi Sırasında Rumeliden Türk Göçleri (1912-1913),** Ankara 1994, s.84.

[36] Mesut Çapa; "*Osmanlı Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti"* , **Osmanlı C.5 (Toplum),** Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.139; Mesut Çapa; **Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1915),** Ankara 1989, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi) s.64-139.

Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na girmesiyle beraber hastabakıcı ihtiyacı daha da artmış. Bu sebeple Hilâl-i Ahmer Şubat 1914 tarihinde merkez binasında hastabakıcı kursları düzenleyerek eğitimli hastabakıcı yetiştirmeye gayret etmiştir. Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetinde personel yetiştirmede kadınlarla ilgili ilk çalışma 1862'de açılan "Ebe Yetiştirme" kursudur. Bu kursta Doktor Viscino ve yardımcısı Madam Roberta manken üzerinde uygulamalı ders vermişlerdi. Doktor Viscino'un ölümünden sonra Doktor Besim Ömer Bey tarafından devam ettirilen[37] bu kursun süresi iki yıla çıkarılmış, 1909'da Kadırga'da ilk defa bir ebe okulu açılarak ilkokul mezunları kabul edilerek ve hasta üzerinde uygulama başlatılmıştır. Bunun haricinde savaş zamanlarında hastaların ve yaralıların bakımı daha çok gönüllülerle hastabakıcılık hakkında kursu görenler tarafından yapılmıştır. Evde bakıma muhtaç hastası olanlar ise hastabakıcı bulmakta zorluk çekmişlerdir.

Hilâl-i Ahmer'in I.Dünya Savaşı sırasında önemli bir faaliyete başlayarak ülkenin ihtiyaç duyduğu hastabakıcı yetiştirme kursları açması bu alanda önemli bir girişimdir. Besim Ömer Paşa'nın aracılığıyla başlayan bu kurslara İstanbul'un tanınmış ailelerinden katılanlar olmuştur. 1914 yılında açılan kursu tamamlayan 27 kursiyere (Belkıs Cemal, Belkıs Halil, Belkıs Refik, Servet Refik, Servet Şakir, Hatice İbrahim, Halet Şakir, Hatice Agah, Halime Halim, Remzi Cemal, Sadiye Halil, Seniha Rauf, Saadet Cemal, Sabiha Hakkı, Talât Süreyya, Ayşe Süreyya, Aliye Ali Rıza, Fahire Sezai, Leylâ Vahit, Leyla Yusuf Razi, Neyyire İsmail, Sacide Besim, Mihri Basri, Mebrûke Memduh, Mebrure Bekir, Naile Hamdi, Naime Hasip, Saadet Şakir) Hanımlar Merkezi fahri başkanı Başkadınefendi ile birlikte katılan devlet ileri gelenlerinin hanımlarının katıldığı (Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan ve kayınvalidesinin bulunduğu) bir törenle diplomaları verilmiş ve iftihar madalyaları ile ödüllendirilmiştir.[38]

İkinci başkan Ayşe hanımefendi ve diploma alan Mebruke ve Fahire hanımların birer konuşma yaptığı bu törene devlet ileri gelenlerinin katılımı derneğe verilen önemi gösteren önemli bir olaydır.

Kursu bitirerek hastabakıcı olanların savaş sırasında İstanbul Hilâl-i Ahmer hastaneleriyle diğer hastanelerde başarıyla görev yaptıkları görülmektedir. Konu hakkında verilen bilgiler şu şekildedir.

---

[37] "Besim Ömer (Akalın), 1895'te ebe kursuna devam edenlerin Türkçe bilmelerini ve 30 yaşından genç olmaları şartını ileri sürmüştü." Müfide Küley; *"Sağlık Hizmetlerinde Türk Kadınları"* **Cumhuriyetin 50.Yılında Çalışma Alanında Türk Kadını**, Ankara 1974, s.56.

[38] **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumi Raporu (1330-1334)**, **(O.H.A.C.M.U.R)**, İstanbul 1335, s. 33-34, 59-61; **O.H.A.C.H.M.T**, s.141; Kurnaz**, Cumhuriyet...,** s.200

Doktor Besim Paşa'nın girişimleriyle 1911'den itibaren başlatılan ve çeşitli zamanlarda devam ettirilen kurslardan1914 Kasım ayından 1915 Nisan ayı sonuna kadar darülfünun konferans salonunda üç yüz hanıma hastabakıcılık dersleri verilmiş, kursa katılan kursiyerlerden yüz yirmi kişi sınava girerek diploma almaya hak kazanmışlardır. Bu kurslardan başka 1914 yılında Kadırga hastanesinde on kişilik bir kurs açılmış, bu kursu tamamlayan on hanıma diploma verilerek baş hastabakıcı göreviyle hastanelere gönderilmiştir.Hastabakıcı hanımlardan başka 1914 yılında on kadar erkek hastabakıcı Hilâl-i Ahmer genel merkezi tarafından sınavsız ayrılarak Gureba hastanesinde görevlendirilmiş, bu hastanede bir yıl mesleğinde uzman kişilerce yetiştirilen ve diploma almaya hak kazanan hastabakıcılar, Çanakkale Savaşı'nın ardından Dobruca'ya sevk olunarak o cephede bir yılı aşkın bir süre Hilâl-i Ahmer hastanesinde görev yapmışlardır.[39] Konuya ilişkin diğer bir yazıda şu şekildedir:

"1916 yılında Kadırga hastanesindeki yatılı okuldan yedi hanım sınavsız hastabakıcılığa ayrılmış. Hilâl-i Ahmer adına eğitilerek kendilerine katılan diğer hastabakıcılarla birlikte dördüncü orduya gönderilmişti. Kudüs'ten itibaren Şam'ın sukutuna kadar buradaki çeşitli hastanelerde hizmette bulunan bu hastabakıcılar daha sonra geri dönmüşlerdir."[40]

1918 yılında Tıp Fakültesi yatılı olarak hastabakıcı yetiştirme kararı vererek yirmi öğrencilik bir kadro yapmış ise de ancak on öğrenci buraya alınabilmiş ve hastabakıcılık dersleri verilmiştir.[41]

Hilâl-i Ahmer'in eğitimli hastabakıcı sayısını arttırma gayretlerinden biri Doktor Besim Ömer Paşa ve Doktor Nureddin Bey tarafından yazılan hastabakıcılık kitabını yayınlayarak kursiyerlerle, konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin hizmetine sunmak olmuştur. 700 sayfadan oluşan ve içinde resimlerle uygulamalı anlatım bulunan bu kitabı Hilâl-i Ahmer yararına satarak gelir elde eden merkez, hastabakıcı yetiştirme ile okul ve hastane içinde bir talimatname hazırlatmıştır.[42]

Dönemin olağanüstü şartlarında hastabakıcı yetiştirme faaliyetlerinde öncülük eden Hilâl-i Ahmer bu konu hakkında Hanımlar Merkezi aracılığıyla toplantı ve konferanslar düzenleyerek halkı bilgilendirmekte, gazetelerde yayınlanan yazılar aracılığıyla kadınlar

---

[39] "Dobruca cephe-yi harbine (200) yataklı bir hastane takımı irsal edilmiş ve bu hastane evvelâ Gorna Rahvoyiça bade Mecidiye'de ve en nihayet Bükreş'te teşekkül olunarak hastabakıcıları, Hilal-i Ahmer'in yetiştirdiği erkek hastabakıcılardan tayin edilmiş ve maaşları cemiyet tarafından tesviye olunmuşdur." **O.H.A.C.M.U.R**, s.16.

[40] **O.H.A.C.M.U.R**, s.35.

[41] **O.H.A.C.M.U.R,** s.61.

[42] **O.H.A.C.M.U.R,** s.61.

hastabakıcı olmaya davet edilmektedir. Hastabakıcı yetiştiren okullara Avrupa'da büyük bir önem verildiğinden bahsedilen Hilâl-i Ahmer yıllığında, Fransa'da 12.000 hastabakıcının yetiştirildiğini, Amerika'da okullarda ise her yıl yüzlerce öğrenci yetiştirilmekte olduğu anlatılarak, Osmanlı Devleti'nde bu eğitimin ihmal edildiğini, açılan okulda her yıl 50 hastabakıcı yetiştirilse on yıl sonra ancak dört veya beş yüz hasta bakıcıya sahip olunacağını, bu yüzden bu sorunun çözülmesi için acil tedbirler alınması gerektiğine dikkat çekilmektedir.[43]

Konu hakkındaki çeşitli yazılarda Müslüman kadınlar hastabakıcı olmaya teşvik edilerek hastabakıcılık mesleği övülmekte, ülkede iki yıldan beri hastabakıcılığın rağbet bulmasına rağmen her annenin ezelden beri az çok bilerek veya bilmeyerek bu mesleği uygulamakta olduğu, insanların bir çoğunun bir kadının bakımına muhtaç bulunduğu için hastabakıcılığın hemen hemen her zaman ve her yerde kadınlar tarafından yapıldığı anlatılmaktadır. Hastabakıcılığın fennin ilerlemesi ile artık eskisi gibi olmadığı bir çok şart ve kurala bağlandığını dile getiren yazıda hastabakıcılık görevini yapan kadınların birer kahraman olarak kabul edilmesi gerektiği anlatılmaktadır:

"Kadının bir çiçek, bir bebek bâzîçe ad olunarak bir takım mahrumiyetler içinde geçirdiği uzun zamanlar kadınları öyle bir hale getirdi ki yara sarmak değil azıcık kesilmiş parmaktan akan kanı görmeye tahammül edemeyerek bayılıyordu. Böyle bir alemde, böyle bir mahiyette yara sarmaya giden hanımlarımız da bu zamanın kahramanlarıdır. ...Kesilecek bir kolu tutmuş, dağılmış bir elin yarasını yıkayıp sarması ve bu icraatı müessirâne karşısında metin ve sukût vazifesini ifası, evet bir kahramanlıktır."[44]

Yaraları saran, hastaların ateşini ölçen, ilaçlarını veren, bakımlarını yapan, yemeklerini yediren ve diğer hizmetleri büyük bir fedakarlıkla yapan kadınlara teşekkür edilerek "*mecruhin biri de doktor nine! Kadınlar okumalı, yazmalıdır, diye ne zamandır söylüyorlardı, sizi okutup yazdırmaları acaba bize bugün bakmanız için mi imiş. Sahi ne kadar doğru söz!" Kadının bu mevki ciddisinin tesirini görmeli!..".*[45] denilerek hastabakıcılık görevinin çeşitli güçlüklerle mücadele etmeyi gerektiren kutsal bir meslek olduğu da yazılmaktadır.

Doktor Besim Ömer Paşa'nın iki yıldan beri Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi ve Darülfünunda hanımlara verdiği derslerle hastabakıcı

---

[43] **O.H.A.C. S**, s.229.

[44] Fatma Aliye; *"Kahraman Kadınlarımız"* **Servet-i Fünun** 26 Mayıs 1331'den nakleden, **O.H.A.C.H.M.T,** s.107-108.

[45] **O.H.A.C.H.M.T,** s.107-108.

yetiştirmesinin yanında geliri Hilâl-i Ahmer'e bırakılmak üzere "hastabakıcılık" la ilgili kitap yazarak tedavi usullerini öğrettiğinden bahsedilen diğer bir yazıda da, her kadının bu kitabı okuması istenmektedir. Hilâl-i Ahmer hastabakıcılarının hastaların başucundan ayrılmayarak onları şefkatle tedaviye çalıştıkları[46] ailesinden uzakta olan hastaların, hastabakıcıları bir *"ana"* olarak gördüklerini anlatan bu yazıda *"En metin birinden dahi canı yandığı ızdırap anında bila ihtiyar-i telaffuz eylediği söz "anacığım!" kelimesidir. Feraşa serilmiş bir mecruh henüz yürüyememiş bir masum gibi teselli ve siyanet-i maderaneye muhtaç kalıyor, bir seda-i maderanenin "oğlum!" hitabı mecruhların yüzünde ne masumane tesirler belirtiyor, Balkan Harbinde bir hasta bakıcısına tesadüf ettim ki henüz merhum olan bir hastasının son sözü kendisine karşı telaffuz eylediği "anacığım" demiş olduğunu söylüyordu"*[47] Bu yazılarda kadının istediği her şeyi yapabilecek güçte olduğunu hastabakıcılık gibi zor bir işi başararak gösterdiği ifade edilmektedir. Çeşitli yazılarda kadınlar, cephede savaşan askerlere yardım için cephe gerisinde görev almaya davet edilmekte hastanelerde ihtiyaç duyulan insan gücünü temin etmeye çalışan Hilâl-i Ahmer, diğer derneklerle iş birliği yaparak bu ihtiyacı karşılamaya gayret etmektedir.[48]

Balkan Savaşı sırasında Türk dünyası ile yakın ilişkiler kurulmuş, bu dönemde meydana gelen yakınlaşma önemli miktarlarda yardım gelmesini sağlamıştır. Gönüllü hastabakıcılık yapmak ve cepheye gitmek arzusuyla İstanbul'a gelen Türklere bu dönemde sıklıkla rastlanılmaya başlanılmıştır. Bunlar arasında Çarlık Rusyası'ndan gelen dört Türk kızı da bulunmaktadır. Gülsüm (Kemalova), Meryem (Yakubova), Rukiye (Yunusova), Meryem (Pataşova) adlı bu Türk kızları, Sen Petersburg (Petrograd) Üniversitesi'ndeki eğitimlerini bırakarak İstanbul'a gelmiş ve Kadırga hastanesinde aylarca hastabakıcılık yaparak yaralı askerlere bakmışlardı. Bir dilekçe ile Osmanlı Müdafaa-i Hukuk Derneğine müracaat eden Türk kızları "Kadınlardan oluşan birlikler kurulmasını ve cepheye bu birliklerin gönderilerek askerlere moral verilmesini istemişlerdi. Kendilerinin de cepheye gitmek için gönüllü olduklarını belirten[49] ve kadın yardım heyetlerinin kurularak yardım toplama faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasını isteyen dilekçeleriyle, Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti Faalesinin kurulmasını teşvik eden Türk kızları bu hareketleriyle Türk dünyasındaki yardımlaşmanın ve cesaretin adeta bir simgesi olmuşlardır. Bu ve benzeri örnek davranışlar devam ederken hastane haline getirilen evlerde gönüllü hastabakıcılık yapan Osmanlı kadınlarının sayısı artmış, giderek daha teşkilatlı bir

---

[46] Mehmed Sadık, *"Hilal-i Ahmer-İnkılâp İçtimai"*, **O.H.A.C.H.M.T,** s.52.
[47] **O.H.A.C.H.M.T,** s.78.
[48] **O.H.A.C.H.M.T,** s.53-54.
[49] Kaplan; **a.g.e**, s.44.

şekilde cephedeki askerlere ve zor durumda olan kimsesizlere yapılan yardım faaliyetleri yaygınlaşmıştır.

Hilâl-i Ahmer, I.Dünya Savaşı sırasında kurduğu hastanelerle hizmet veren önemli bir kurum haline gelirken yayınladığı raporlarla hizmetleri hakkında bilgiler vermektedir. Hilâl-i Ahmer hastaneleri, bunların sayıları ve görevlilerine ait bazı bilgiler Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Takvimi'nde ve Hilâl-i Ahmer yıllıklarında yer almaktadır.

Hastabakıcılar hakkında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Takvimi'nde; *"Bidayeti harbden beri Merkez-i Umumiye'ye müracaat eden hastabakıcı hanımlar: 353, Hilâl-i Ahmer'de mükid olarak Hilâl-i Ahmer, askeri, mülki hastanelerinde hastabakıcılık edenler: 20, Darülfünûnda verilen nazarî derslere devam edenler:36, Kadırga Mektebine devam edenler: 37, Balkan harbinde hastanelerde bulunduklarına dair vesika ibraz edenler: 35, Diploma veya vesikaya haiz olmayanlar:156, toplam: 284"* [50] sayısı verilmektedir.

Birinci Dünya Savaşında hastanelerde görev yapan hastabakıcı sayısı ve hastanelerin yazılı olduğu bir listede de yer almaktadır. Bu listede; toplam 284 hastabakıcının çalıştığı belirtilmektedir.[51]

Hastane adı ve Hilâl-i Ahmer'in gönderdiği hastabakıcı sayısı:

Hilâl-i Ahmer Beyoğlu	*49*
Hilâl-i Ahmer Taksim	*25*
Hilâl-i Ahmer Darüşşafaka	*22*
Hilâl-i Ahmer Galata	*23*
Hilâl-i Ahmer Cağaloğlu	*27*
Hilâl-i Ahmer Kadırga	*22*
Hilâl-i Ahmer Tıp Fakültesi	*22*
Hilâl-i Ahmer Tekfur Dağı	*6*
Hilâl-i Ahmer Bahriye Merkez	*13*
Hilâl-i Ahmer Pangaaltı Menzil	*7*
Hilâl-i Ahmer Mülkiye Baytar Mektebi	*2*
Hilâl-i Ahmer Şişli Etfal	*6*
Hilâl-i Ahmer Harbiye Mektebi	*6*
Hilâl-i Ahmer İstihlak-i Millî Hanımlar Cemiyeti	*16*
Hilâl-i Ahmer Musevi Varahaym	*3*
Hilâl-i Ahmer Topçu Mektebi	*2*
Hilâl-i Ahmer Şehremaneti Çapa	*5*

[50] **O.H.A.C.H.M.T,** s.144.
[51] **O.H.A.C.H.M.T,** s.125.

Hilâl-i Ahmer Ağa Hamamı Mecruhin	*18*
Hilâl-i Ahmer Maçka	*3*
Hilâl-i Ahmer İtalyan Eytam	*2*
Hilâl-i Ahmer Taşkışla	*3*
Hilâl-i Ahmer Gümüşsuyu	*2*
Toplam	**284**

Muhtemelen yatak sayısının çok olduğu hastanelerde daha çok sayıda hastabakıcı bulunmaktadır. Özellikle İstanbul hastanelerinde kadın hastabakıcı sayısı daha fazla olmaktadır.

Hilâl-i Ahmer yıllığında Kadırga hastanesinde görev yapan hastabakıcıların isimleri şu şekilde sıralanmaktadır:

"Madam Herman, Madam Rozan, Prenses Oblonski, Matmazel Rayatnoren, Madam Roşerden, Madam Elenihrıstodolu, Rusyalı Amgalisov Binti Mehmed Zeki Kamilof, Meryem Binti İsmail Yabukov, Meryem Rahmetullah Pataşov, Rukiye Binti Mehmet Zarif Panov, Zahire Hanım, Rukiye Hanım, Fatma Suzan Hanım, Ayşe Sıdıka Hanım, Hatice Hanım."[52]

Konu hakkında bir başka listede 2 Kasım 1912 tarihinde Padişah tarafından hiçbir masraftan kaçınılmadan yaptırılan Şevkiye Hastanesi (Sarayı Hümayun Hastanesi de denilmektedir) sağlık personeli isimlerine ilişkindir. Diğer hastanelere göre oldukça fazla sağlık personelinin görev yaptığı bu hastanede[53], gönüllü olarak hastabakıcılık yapanların isimleri şunlardır:

"Matmazel Brendizi (Gündüz ve gece hidmet etmiştir)

Madam Yusuf Razi (Yalnız gündüzleri hidmet etmiştir)

Madam Taytas Efendi (Yalnız gündüzleri hidmet etmiştir)

Madam Avlambiyus Efendi (Yalnız gündüzleri hidmet etmiştir)

Matmazel Gözenberg Efendi (Yalnız gündüzleri hidmet etmiştir)

Matmazel Leylâ Donzaf Efendi(Yalnız gündüzleri hidmet etmiştir)

Matmazel Rozantal (Yalnız gündüzleri hidmet etmiştir)"[54]

Ayrıca Madam ve Matmazellere nezarete memure Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesi azayı müessisinden ser tabib hazret-i padişahi haremi

[52] **O.H.A.C.S**, s.126.
[53] **O.H.A.C.S,** s.169.
[54] **O.H.A.C.S,** s.172.

hanımın da görevli olduğu yazılarak; Fransız Salib-i Ahmer İttihad-ı İnas Cemiyeti Azasından olan; "*Madam Galiye, Matmazel Azemor, Matmazel Boeş, Madam Efune (Ekofina), Matmazel Leman"*[55] *h*anımların gündüz ve gece hastanede hizmeette bulunarak hastabakıcılık görevini ifa ettikleri de belirtilmektedir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin sağlık hizmetleri alanında İslam ülke ve insanlarının da görev aldığı ile ilgili olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesinde yer alan başlıca bilgiler şu şekildedir:

"Mısır Hilâl-i Ahmer'inden ikinci heyet, 3 Kanunuevvel 1327 (16 Aralık 1911)'de Beylerbeyi'nde 14 koğuş 200 yatak olmak üzere hastanelerini kurmuşlar ve kısa sürede pek çok hastaya hizmet vermişlerdir. İkinci Hint Hilâl-yi Ahmer Heyeti Sıhhiyesi tarafından Hindistan'da İslam Gençleri Derneği ve Ziya-ı İslâm Encümeni Aliyesi aracılığı ile toplanan yardımlar 4 Kanunuevvel 1327 (17 Aralık 1911) tarihinde Der-saadete ulaştırılmış ve bu yardımlarla 100 yataklı bir çadır hastanesi kurarak hastaları tedavi etmişlerdir. Bu hastanelerde on iki hastabakıcı ve hademenin, Üçüncü Hint Heyeti Sıhhiyesinde de 21 hastabakıcı rahibe ve 21 Mısırlı hademenin görev yaptığı belirtilmektedir.[56] *İstanbul'daki Muhacirin Hastanesi'nin de Mısır Hilâl-i Ahmer'i tarafından kurulduğu ve burada bir kadın hastabakıcının görevli olduğu kayıtlarda yer almaktasdır.*[57] *Memaliki Şarkiye-yi İslamiye Ahalisinden Mehmed Kebir, Mehmed Fatih, Tevfik Nahid, Mehmed Şerif,*

---

[55] **O.H.A.C.S,** s.170, "Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesi azayı müessisinden sertabib-i hazret-i şehr-yari Hayri Bey'in haremi hanım.
Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesi azayı müessisinden Yusuf Razi Beyefendi'nin haremi hanım.
Mabeyn-i hümayun-ı cenab-ı mülükâne ettıbbasından Taytas Efendi'nin haremi hanım.
Mabeyn-i hümayun-ı cenab-ı mülükâne ettıbasından Olabyos Efendi'nin haremi hanım.
Geceli gündüzlü gerek tımar ve gerekse hususat-ı saire-i sıhhıyede bulunanlar:
Madmazel-Brendizi- Devleti Aliyye tebasından
Madam Galye Fransız Salib-i Ahmer İhhitad-ı İnas Cemiyetinden
Madmazel Azemar Fransız Sefiresi Madam Bompar cenapları tarafından tavsiye olunmuştur.
Madmazel Poeş
Madam Efune
Madmazel Leman
Gündüzleri hüsn-i hizmet etmekte bulunanlar:
Madmazel Gozenberg- Devleti Aliyye tebasından
Madmazel Lily Donzafet- Avusturya tebasından
Madmazel Margrit Rozantal Avusturya tebasından (1912), Akgün-Uluğtekin; **a.g.m**, s.19.

[56] **O.H.A.C. S**, s.157.

[57] **O.H.A.C. S**, s.183.

Abdülselam, Mihriban Eyumeknas, Mehmed Şerif Dostcan, Doktor Derviş Beyin Haremi hanımefendi görev yaparken Muhacirin Hastanesinde[58] *dört kadın, beş erkek hastabakıcı, iki kadın, bir erkek olmak üzere üç hademe, Selanik Hastanesinde beşi hanımlardan olmak üzere on iki hastabakıcının görevli olduğu"* [59] yazılıdır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin sağlık hizmetleri alanında yabancı ülke ve insanlarının da görev aldığı ile ilgili olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesinde yer alan başlıca bilgiler de şu şekildedir:

"Gelibolu Fransız Katolik Mektebi rahiplerinden heyeti ruhban reisi peder Kaleman ve rahip Petborsi ve rahip Bertin ile Rahibe Kızlar Mektebi Müdiresi Falıkasız ve rahibe Stefan ve Beatris ve Seri Paşa Katrin mühendis Kamran Bey fahriyen hastabakıcılık etmişlerdir.[60] *İngiliz Hilâl-i Ahmer Sıhhiyesi'nin 3 erkek, 6 kadın hastabakıcı ile İngiliz Salib-i Ahmer Heyeti Sıhhiyesi de müdür Major William ve müdire Madam William'ın idaresinde 43 hastabakıcı*[61] *bulunduğu, Alman Salib-i Ahmer Heyeti Sıhhiyesi'nin Gümüşsuyu Hastanesi'nde hastabakıcı olarak Madam Von Hoser Paşa, Madam Moris Paluka, Madam Bernardin, İstoktini, Madam Rohren, Madam Josten, Matmazel Bertavyetenborg, Matmazel Elizabeth Kosist, Matmazel Kotcik, Matmazel Morated, Matmazel Elizi Ramsey'in görev yaptığı, Avusturya ve Macaristan Salib-i Ahmer Heyetleri Birinci Heyeti Sıhhiyesinde de sekiz rahibe hastabakıcı,*[62] *Belçika Salib-i Ahmer Heyeti Sıhhiyesi'nde Baştabib Profesör Depaj ve Baştabib Madam Depaj ve dört kadın hastabakıcının bulunduğu,*[63] *İsveç Salib-i Ahmer Heyeti'nde beş rahibe hastabakıcı,*[64]*Amerikan Salib-i Ahmer Heyeti'nde Matmazel Sira ve Matmazel İgneciyan'dan oluşan heyetten başka Amerikalı doktor David ve refikasının, beş hastabakıcı kadın ile Vefa Hilâl-i Ahmer hastanesinde hizmet ettiği,*[65] *Flamenk Salib-i Ahmer Heyetinde beş hastabakıcı, Fransız Salib-i Ahmer Heyetleri rahibelerinden Sorvenseniz, Margarita, Kaisiliya, Mariya, Mikaila, Evstasya, Jozefina, Anna, Felisita,*[66] *Rus Salib-i Ahmer Heyeti Sıhhiyesinde altı hastabakıcı kadın*[67] *ile Darülfünûn Hastanesinde görev aldığı"*[68] kayıtlarda yer almaktadır.

---

[58] **O.H.A.C. S,** s.138.
[59] **O.H.A.C. S,** s.150.
[60] **O.H.A.C. S**, s.157.
[61] **O.H.A.C. S,** s.189.
[62] **O.H.A.C. S**, s.192.
[63] **O.H.A.C. S**, s.193.
[64] **O.H.A.C. S**, s.196.
[65] **O.H.A.C. S**, s.197.
[66] **O.H.A.C. S**, s.197.
[67] **O.H.A.C. S**, s.198-199.
[68] **O.H.A.C. S,** s.131.

Hilâl-i Ahmer hastanelerinde görev yapan hastabakıcılara belli miktarda maaş ödenmekteydi. Örneğin Beylerbeyi Hastanesi hastabakıcıları maaşları hakkında şu bilgi verilmektedir:[69]

Emine Güzide Hanım	*437 kuruş*
Hatice Hanım	*437 kuruş*
Fatma Bedrin Hanım	*437 kuruş 20 para*
Saime Hanım	*437 kuruş*
Nesibe Hanım	*437 kuruş*

Merzifon Şifa Yurdu Hastanesinde yaralı gazilerimizi tedavi eden doktorlar ve hemşire heyetinde "Hemşire Kadriye, Mehcure, Azeniş, Mayrani, Paranos, Zeyezan, Makbule, Vasiliki, Bedia, Nuriye, Armina" hanımlar yer almaktadır. Bandırma İmdad Sıhhi Heyetinden Erdek Hastanesi görevlilerinin çektirdiği bir fotoğrafta da: Başhemşire: Cemile, hemşire: Sekure ve Fahri hanımların bu yardım heyetinde görev yaptığı belirtilmektedir.[70]

Birinci Dünya Savaşında Hilal-i Ahmer hastaneleri ve bunların yatak sayılarını gösteren liste de şu şekildedir:[71]

Hastane İsmi	Hastane Yeri	Yatak Sayısı
Dar-üş-şifa Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*İstanbul*	*400*
Cağaloğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*İstanbul*	*476*
Kadırga Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*İstanbul*	*230*
Galata Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*İstanbul*	*400*
Beyoğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*İstanbul*	*1500*
Taksim Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*İstanbul*	*400*
Tıp Fakültesi Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Haydarpaa*	*1500*
Gelibolu-Şarköy- Tekfur Dağı		*350*
Eskişehir Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Eskişehir*	*50*
Konya (seyyar)Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Konya*	*200*
Ulukışla (revir)Hilâl-i Ahmer	*Ulukışla*	*50*

[69] Hülya Tütek- Cengiz Eroğlu, **Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk Yıllarında Kadınlarımız**, Ankara 1998, s.149-150.
[70] Tütek-Eroğlu, **a.g.e,** s.150.
[71] **O.H.A.C.H.M.T,** s.28.

Hastanesi		
Niğde Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Niğde*	*50*
Sivas Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Sivas*	*200*
Kudüs-Süveyş Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Kudüs*	*200+400*
Erzurum Erzincan Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Erzurum*	*500*
Erzurum Erzincan Nekahathanesi	*Erzurum*	*1000*
Erzurum'da Konya Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Erzurum*	*200*
Erzincan'da Mamuretülaziz Hilâl-i Ahmer Hastanesi	*Erzincan*	*100*
Erzurum Hilâl-i Ahmer Hanımlar Hastanesi	*Erzurum*	*50*
Trabzon Hilâl-i Ahmer Hanımlar Hastanesi	*Trabzon*	*100*
Bağdad Hilâl-i Ahmer Hastaneleri	*Bağdad*	*2000*

Toplam 9636 yatakla hizmet veren ve seyyar hastaneler de kuran Hilâl-i Ahmer (Süveyş-Heyeti İmdadiye hastaneleri, Dobruca Hast vb.) bu hastanelere ilişkin ayrıntılı raporlar vererek yaptığı hizmetlerle ilgili bilgileri üst makamlara sunmaktadır. Böyle bir rapor Hilâl-i Ahmer'in hastaneleriyle ilgili olarak 1919 yılında Hilâl-i Ahmer genel meclisine verilmiştir. Bu raporda 1700 yataklı Tıp Fakültesi, 500 yataklı Beyoğlu, 500 yataklı Galata, 500 yataklı Taksim, 500 yataklı Cağaloğlu, 250 yataklı Kadırga, 500 yataklı Darüşşafaka, Hilâl-i Ahmer hastaneleri namlarıyla 5500 yatağa sahip yedi hastane kurulmuştur. Bu hastanelerden Tıp Fakültesi; on yedi ay, Beyoğlu; on altı ay, Taksim; on iki ay Galata; yedi ay, Cağaloğlu; altı ay, Kadırga; on ay ve Darüşşafaka; on ay faaliyette bulunarak toplam 19,443 yaralı tedavi etmiştir. Seyyar hastanelerden Hafir Çöl Hastanesinde; 2520; Kudüs Mecruhin (yaralı) Hastanesinde; 706, Vadi-yi sarar Mecruhin Hastanesinde; 3347, ve Şam Mecruhin Hastanesinde; 296, Umman Hastanesinde; 128, Dır'a Hastanesinde; 371, ve Şam (esir subaylar) Üsera-yi zabitan Hastanesinde; 110 hasta ve mecruhin, Kudüs'te ikinci Menzil Hastanesinde; 6699 hasta ve mecruhin hatt-ı harpten gelen 30029 mecruhin ilk tedavileri yapılıp iaşeleri sağlandıktan sonra Kudüs, Nasra, Şam'a sevk edilmiştir.[72]

Hilâl-i Ahmer hastaneleri hastabakıcıları, görevlileri ve gönüllüleriyle dört bir yanda, cephede ve cephe gerisinde üstün bir hizmet anlayışı ve fedakârlıkla çok zor şartlar altında görevlerini yerine getirmişlerdir. Esir düşmeyi göze alarak son ana kadar yaralıları tedavi

[72] **O.H.A.C.M.U.R**, s.10-16.

eden Hilâl-i Ahmer görevlileri, esir olan düşman yaralılarına da hizmet etmişler bunu anlaşmalar gereği olarak değil bir insanlık örneği olarak yerine getirmişlerdir. Düşmanların antlaşmalara aykırı olarak Hilâl-i Ahmer sembolü olan çadır ve hastanelere saldırılarına rağmen görev yerlerini terk etmeyen Hilâl-i Ahmer görevlileri kendilerine yapılan sert muameleyi ve tutuklanmalarını Uluslararası kurumlara şikayet etmişlerdir.[73]

Gerek savaş zamanlarında gerekse savaş sonrasında ülkemizde hastabakıcı sayısının az olması sürekli sıkıntı yaratmıştır. Milli Mücadele yıllarında devam eden bu sorun kurslarla, kısa sürede yetiştirilen gönüllülerle halledilmeye çalışılmıştır. Hilâl-i Ahmer verdiği ilanlarla sık sık hastabakıcılar aramıştır. İkdam Gazetesi'nde 10 Temmuz 1922'de yayınlanan bir ilanda; *"Hilâl-i Ahmer namına daha önceden açılmış olan derslere muntazaman devam etmiş, uygulamalara katılmış, fakat herhangi bir sebepten dolayı diploma alamamış olanlarla, Hilâl-i Ahmer hastabakıcı diploması verilmiş ve Harbi Umumi esnasında askeri ve Hilâl-i Ahmer hastanelerinde açılan (nazari-ameli) derslere devam ederek, uygulamalara katılarak hizmet ettiklerine dair belgeleri olanların yapılacak sınava girme haklarının olduğu ve Hilâl-i Ahmer Merkez Umumisi tahrirat kalemine Temmuzun 25'ine kadar müracaat ederek isimlerini kayd ettirmeleri"*[74] istenmektedir. Sınava girmek için gerekli şartlarda şu şekilde belirtilmiştir: *"Sınava girebilmek için 20 yaşını bitirmek, ikametgâh ve iyi hal belgesini vermek (mahalle heyeti veya polis tarafından), Nazari derslere nerelerde devam etmiş olduğuna dair onaylı bir tasdikname göstermek ve hangi hastanelerde hizmet etmiş ise oralardan da bir belge getirmek, kendi el yazısı ile özgeçmişini yazdığı bir belge düzenlemek, sınava girmek isteyenlerin bedenen hastabakıcılık görevini yerine getirmeye engel bir arızası olmadığına dair bir doktor raporu getirmek veya komisyonca muayene olmak."*[75] Sınavlar yazılı ve uygulamalı olarak yapılacak, yazılı sınavlar Doktor Besim Ömer Paşa tarafından tertib edilen ve Hilâl-i Ahmer Derneği tarafından basılmış olan Hastabakıcılık kitabından, uygulamalı sınav da Kadırga hastanesinde icra edilecektir. Sınava kabul edilenlerden Hilâl-i Ahmer'ce çağrıldığı takdirde hizmete hazır bulunacağına dair taahhütname alınacaktır. Bu sınavda şayan-ı kabul görmeyenler için ikinci bir sınav daha yapılacaktır. Ancak Hilâl-i

---

[73] Serkan Canseven; **Resimli Kitab (1908-1913), Sosyal, Kültürel ve Siyasi Açıdan Döneme Bakış Açısının İncelenmesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı:Yrd.Doç.Dr.Muzaffer Tepekaya), Manisa 2000, s.134; Akgün-Uluğtekin; **a.g.m,** s.32-33.

[74] **İkdam Gazetesi,** 10 Temmuz 1922.

[75] **İkdam Gazetesi,** 10 Temmuz 1922.

Ahmer tarafından açılacak derslere devam etmek şartıyla tekrar başvurabileceklerdir."[76]

Hastabakıcılık derslerine ve uygulamalarına katıldığını belgelemek şartıyla 20 yaşını dolduran herkesin başvurusuna açık olan sınav ülkede hastabakıcıya duyulan ihtiyacı anlatmaktadır. 20 Ağustos 1920'de Amerikan Hastanesi tarafından açılan hemşirelik okulu ülkemizde ciddi bir eğitim vermek için açılan ilk hemşire okulu olmaktadır. Düzenlenen kursların haricinde, Cumhuriyetin ilanından sonra Hilâl-i Ahmer öncülüğünde 1925 yılında bir Hemşirelik Okulu açılmıştır. Sadece okuma yazma bilenlerin kabul edildiği bu okulun "bir buçuk yıllık eğitim (nazari dersler) ve altı aylık uygulama (ameli dersler) süresi olarak tespit edilen eğitim ve öğretim süresi 1929'da iki yıl ve altı aya çıkarılmıştır. 1929'dan itibaren ortaokul mezunlarını kabul eden bu okulu zamanla diğer sağlık okulları izlemiş ve ülkede hastabakıcılık mesleğine duyulan ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır.[77]

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Dar-ûs-sanaa'sı (Sanat Evi)

Hilâl-i Ahmer kadınları derneğin gerçekleştirdiği yardımların maliyetinin giderek artması üzerine bütçenin yükünü hafifletmek, gereksinimlerin bir kısmını karşılamak, yapılan yardımlarla yaşantılarını sürdürmeye çalışanları meslek sahibi yapmak ve göçmen kızlarla, şehit çocuklarına sanat öğretmek maksadıyla[78] "Hilâl-i Ahmer Dar-üs-sanaa'sını kurmuşlardı[79].20 Haziran 1913 (7 Haziran 1329) tarihli toplantıda alınan

---

[76] "Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hastabakıcı mektebinde diplomalı erkek hastabakıcılar ile açıkta olan küçük sıhhiye memurlarının Hilâl-i Ahmer Merkezi Umumiyesine müracaatları, **Memleket Gazetesi**, 12 Temmuz 1919.

[77] 1862'de ebe yetiştirme kursundan başka 1909'da Kadırga'da ilk defa ebe okulu açılarak ilkokul mezunları kabil edilmeye başlanmış ve model üzerinde uygulama sağlanmıştır. 1920'de bu okul iki yıllık yatılı okul haline getirilmiş. İlk hemşire okulu ise 20 Ağustos 1920'de Amerikan Hastanesi Hemşire Okulu olmuştur. İki buçuk yıllık öğretim programıyla derslere başlayan bu okul 1923'de beş mezun vermiştir. Küley, **a.g.e,** ss.56-59.

[78] "Bu biçare çocuk ve ihtiyarların haline yakınan muttali olduğu için Hilâl-i Ahmer'in muâvenetinden mahrum kalınca her türlü musibet ve sefalete maruz kalacaklarını kemal-i teessürle düşünüyor ve içlerinde hiç olmazsa en ziyade muhtaç olanların himayesini cemiyet bütçesine bar olmayacak suret de deruhde eylemek istiyordu....Bu himayenin iskân ve infâk gibi sırf maddî ve mahdud bir muavenet şeklinde kalması da matlub olduğundan bir "Darüssinai" küşad eyleyerek....." **O.H.A.C.H.M.T,** s.100; **O.H.A.C.M.U.R,** s.62.

[79] "Ve heyeti merkeziyenin bu fikir ve mütâlaası merkezi umumiye bildirildi. Merkezi Umumi 7 Haziran 1329 tarihindeki içtimaında Hanımlar Heyeti Merkeziyesinin bu fikir ve kararını takdir ve tasvib ederek darüssinainin küşadı ve bir sene ömrü idaresi için lâzım gelen meblağı ita' eyledi." **O.H.A.C.H.M.T,** s.101.

karar ve genel merkezin onayıyla 7 Ağustos 1913 (1329 Temmuz 25'inde) tarihinde 50 bin kuruş sermaye ile kurulan Dar-üs-sanaa'nın (Sanat Evi) yönetim kurulu "Leylâ Vahit, Nezihe Veli, Macide Besim, Sadiye Halil" Hanımefendiler tarafından oluşturulmuştur. Bir atölye, bir eğitim merkezi olarak kurulan "Hanımlar Sanat evi" eski el işlerinden örnek alınarak yapılan dokuma ve nakışlarla el becerilerinin geliştirildiği bir okul haline getirilmiştir. Üretilen elişleriyle diğer ürünleri satarak dernek bütçesine katkıda bulunan kuruluş kısa süre içerisinde açtığı atölyelerle 123 nüfus besleyen, ve atölyelerle, burada çalışanları eğiten millî bir kurum haline gelmiştir.[80] Eski ananevi motiflerle süslenen elişlerinin tanıtıldığı ve milli motiflerin geliştirildiği sanat evi yerli ve yabancı vicdan sahibi yardım-seven kişilerin takdirlerini kazanmış açtığı iş yerleri, sergiler, satış yerleri (kermesler) ile çok yönlü bir çalışmanın içerisinde olmuştur." Bu kurumu topluma tanıtan bir yazıda, Balkan Savaşı sırasında yurdunu terk ederek çeşitli saldırılar altında İstanbul ve Anadolu'ya gelen göçmenlerden bahsedilerek onların içinde bulunduğu kötü durum şöyle anlatılmaktadır:

"Rumilinden kaçan biçare insanlar ölümden, ateşten ve bin türlü tehlikeden henüz kurtulmuş, fakat gördükleri fecayin, çektikleri müşkülün dehşetiyle, aç sefil ve perişan halde İstanbul sokaklarına dökülmüşlerdi. İçlerinde on yedi gün karlar çamurlar içinde durmaksızın yol yürümüş, genç kızlar, ufak çocuklar, yetmiş, seksen yaşında ihtiyar kadınlarda var idi. Hepsinin gözleri kederle ağlıyor, hepsinin vücudu soğuktan titriyor, hepsi haz ile boynunu bükmüş, bir timsal-i acz ve matem gibi sakin ve sukût gösterilen yere doğru gidiyor. Ancak bitab kalınca çamurlar, topraklar üzerine çöküyor, düşüyordu. Binlerce insanın yeis ve kederinden, sefalet ve mihretinden müteşekkil böyle elim bir manzara karşısında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti derhal kendine terettüb eden "can kurtarmak" vazifesine şıtabân oldu; ekseri kadın, ihtiyar ve çocuktan mürekkeb seksen bin nüfusu tahtı himayesine aldı. Bunların iskanı ve iaşesine aylarca sarf-ı himmet ve gayret eyledi. İçlerinde hasta olanları tedavi ettirdi. Çıplak kalanlara elbise giydirdi. Hamile kadınlara her türlü muavenetde bulundu. Hatta yeni doğan çocuklara kundak, süt, emzik bile tedarik etti. Fakat aylar geçiyor, ihtiyar edilen masraf eksilmiyor artıyordu"[81]

Aynı yazıda Hilâl-i Ahmer'in neden böyle bir kuruluş oluşturduğunun açıklaması da şöyle yapılmaktadır:

---

[80] Kurnaz, **a.g.e,** s.196-201.

[81] **O.H.A.C.H.M.T,** s.98-99; "1913 Ağustos ayından itibaren giderek artan işçi sayısı 1914'te 75, 1915'te 117, 1916 yılında 125'e ulaştı" Çapa; **a.g.t**, s.65

"Sefalet içerisinde olanların yetiştirilmesi, kendilerini geçindirecek bir gelire sahip olmalarının sağlanması, sadece yardımlarla geçinen kişiler olmaktan uzaklaştırılması, genç kızların bir yandan ahlak ve terbiyelerine özen gösterilirken, diğer yandan kendilerine bakabilecek gelir getiren bir sanat öğrenmeleri ve derneğin ihtiyaç duyduğu yardım malzemelerinin üretimini yapmayı planlayan Dar-üs-sanaa, ordunun ihtiyacı olan diğer sağlık malzemelerinin üretimini de gerçekleştirmektedir."[82]

Düşman devletlerin savaşta zehirli gaz kullanarak başarıya ulaşma isteği ve bunun gibi kitlesel ölümlere sebep olan teknik usuller kullanması cephede savaşan askerlerimizin toplu halde imhasına sebep olmuştur. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Genel Merkezi aldığı bir kararla Dar-üs-sanaa'da zehirli gazlardan korunmaya yarayacak ağızlık ve burunluk üretimine geçmiştir. Üretilen ağızlık ve burunlukların yüzlercesi askeri sıhhiyeye teslim edilerek cephelere ulaştırılmıştır. Konu hakkında yayınlanan yazıda, düşman ülkelerin savaşı kazanmak için kitlesel yok edici silahlar, zehirli gaz veya benzeri etkiler yapan teknik silah araç ve gereçler kullanması eleştirilmektedir.

"Zafer ve galebeyi temin için bu "medeniyetler" tahtı istiklâllerinde olan akvamı, bu masum insanları vatanlarıyla hiçbir münasebeti olmayan mahallere esna-yi harbde en ileri saflara sevkte, domdom kurşunları kullanmakta, boğup defaten öldüren yahud ebediyen malûl veya kör bırakmak üzere, düşünülmeyen vasıtalara müracaatda tereddüd etmiyorlar. Siperden sipere bomba atmak üzere ya eski zamanda ki mancınıklar yahud yeniden ihtira olunan aletler kullanıyorlar, gökten teyyareler ile ucu gayet sivri çiviler ve bombalar fırlatıyorlar, yerleri köstebekler gibi oyarak lağımlar kullanıyorlar"[83]

Savaşlarda dom dom kurşunları kullanılmaması için antlaşmalar imzalayan milletlerin hemcinslerini boğup öldüren gazlar kullanmakta tereddüd etmediklerini, renksiz ve kokusuz bu gazların havadan ağır olduğu için siperlere kadar girerek askerlerimizi zehirlediği, *"Vaktiyle, Amerika ahali-yi asliyesini kırmızıderilileri; Afrika zencilerini vatanlarını müdafaa için kullandıkları okların zehirli olmalarından dolayı vahşet ile itham eden bu medeniler, bu gün esnai harbde yalnız "o an mücadelede faal ve amelden ıskat eylemek değil, belki imhayı hayata yahut tamamı maluliyete sebebiyet verecek türlü türlü vesaite müracaat ediyorlar"*[84] ifadesiyle anlatılmakta, Çanakkale Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin zehirli gaz kullandıklarının artık gizlenemez bir gerçek olduğu, bu yüzden de

[82] **O.H.A.C.H.M.T,** s.98-99.
[83] **O.H.A.C.H.M.T,** s.83-90.
[84] **O.H.A.C.H.M.T,** s.83-90.

ihtiyaç duyulan malzemelerin bir an önce üretilmeye başlanıldığı belirtilmektedir.

1914 yılının Mayıs ayında kullanılmaya başlayan zehirli gazlara karşı ağızlık ve burunluk üreten ve yüz bin ağızlık teslim eden[85] Darüssanaa (Sanat Evi), Birinci Kolordu Kumandanlığı'nın isteği üzerine yüz bin kat çamaşır dikerek Hilâl-i Ahmer faaliyetlerinin de önemli bir üssü olmuştur.

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Diğer Derneklerle İlişkileri

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Derneği'nin çalışmaları arasında himayesi altında yardım dernekleri kurdurmak önemli bir yer tutmaktadır. Hayır amaçlı kurumlar az olduğu için halk arasında gerekli çalışmalar yapılamamakta, halktan yeterince istifade edilememektedir. Bu yüzden Hilâl-i Ahmer faaliyetlerini destekleyecek yeni dernekler ve kuruluşlar oluşturarak, onları yönlendirmek, mevcut derneklerle ilişkilerini geliştirerek ortak çalışmalar yapması amaçlanmaktadır. Hilâl-i Ahmer merkezince alınan tavsiye kararıyla hangi konularda öncelikle dernekler oluşturulacağı belirlenmiştir. Bu kararlar özetle şu şekildedir:

"*Subay ve askerlerden hava değişimine (tebdil-i havaya) muhtaç durumda olanlara mahsus 'Nekahathaneler' kurarak buraların idare edilmesine uygun dernekler kurmak. Aileden mahrum emekli asker ve sakatlara mahsus bir dinlenme evi (Dar-ül-istirahat) kurmak. Vatan vazifesini yerine getirmek için askere giden kişilerin zor durumda kalabilecek ailelerine yardım edecek 'Asker Babası Derneği' adıyla bir dernek kurmak. Asker çocuklarını askeri okullara göndermek amacıyla 'Hami-yi Eytam-ı Askeriye Derneği' kurmak. Fakir hastaları evlerinde tedavi ettirecek doktor, hastabakıcı, süt ve çeşitli gıdalar göndermek (v.b.) hizmet ve yardımları yapabilecek bir yardım derneği kurmak. Kimsesiz ve yetim kalmış çocukları toplayarak bunların eğitim ve öğretimlerine çalışacak yardım kurumları ile işsiz ve fakir kızlara iş bulmak için iş yurdları kuracak dernekler oluşturmak. Yeni doğan çocuklarda ölüm oranını azaltmak için gerekli tedbirleri alacak ve yardımları yapabilecek dernekler kurmak. Vereme ve sıtmaya karşı tedbirler alarak bulaşıcı hastalıklarla mücadele edecek dernek kurmak*."[86]

Kararda *"bu ve benzeri bir çok hayır derneği kurulabilir ki, iyilikseverleri bir araya toplayarak bunları oluşturmak için Hilâl-i Ahmer*

[85] **O.H.A.C.M.U.R,** s.61.
[86] **O.H.A.C.S,** ss.300-302.

merkez ve şubelerinin çalışmaları gereklidir. Bu derneklerin kuruluşunda bütün hanımlarımızdan büyük hizmetler bekleyebiliriz."[87] denilerek kadınların dernek faaliyetlerinde önemli roller üstlendiklerine dikkat çekilmektedir.

Hilâl-i Ahmer kadınları alınan bu kararlara uygun olarak faaliyetlerde bulunarak, çeşitli derneklerle, özellikle kadın dernekleriyle işbirliğini yaygınlaştırmışlardır. Hilâl-i Ahmer'in kadın üyeleri yeni dernekler kurulmasına öncülük yaparak birden fazla derneğe üye olmakta, bu yüzden dönemin kadın derneklerinde Hilâl-i Ahmer üyelerine oldukça sık rastlanmaktadır. Yönetim kurullarının çoğunda aynı isimlere rastlanması tesadüf olmanın ötesinde bu kararlara uygun çalışmanın sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bazı dernekler Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkeziyle yazışmalar yaparak kuruluşlarını ve yaptıkları çalışmaları ayrıntılı olarak bildirmektedir. Bunlardan biri Yardımcı Hanımlar Derneğidir. Hilâl-i Ahmer'in yaralı ve hasta askerlerin tedavisini yapmasının yanında gerekli olan sıhhi malzemeleri sağlayarak büyük bir hizmeti yerine getirdiğinden övgüyle söz eden bir yazı ile Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın eşinin koruyuculuğunda kurulduklarını bildirmektedir. Dernek yönetim kurulu, Harbiye Nazırı Aliyyesi Enver Paşa Hazretleri'nin refika-yi muhteremeleri, devletlû, ismetlû, Naciye Sultan aliyetüssan hazretlerinin himayelerinde, *"Başkan; Nuriye İsmail Canbolat Hanımefendi, Veznedar; İrfan Bedri Hanımefendi, Üye; Hayriye Talât Hanımefendi, Sabiha Nuri Hanımefendi, Meliha Kasım İzzeddin Hanımefendi, Celile Hikmet Hanımefendi, katibe; Emine Reşid Hanımefendi"*[88] tarafından oluşturulmuştur. Derneğin kuruluş amacını ve faaliyetlerini duygusal sözlerle dile getiren yazıda; *"Karlı ve kızgın hudud boylarında vazife-yi vataniyesini ifa ederken efrad-ı askeriyenin ihtiyaç ve zaruret içinde kalmış çoluk ve çocuklarına, ailelerine sezaver hayret ve takdir bir intizam ve semahat ile birçok vesait-i infak ve iaşe yetiştirerek"*[89] hizmet ettikleri anlatılmakta ve derneklerinin üstün bir hizmet anlayışı ve fedakarlıkla çalışan şefkatli kadınlardan meydana geldiği yazılmaktadır. Yazıda ayrıca asker ailelerinin geçim sıkıntısı çektiği kadın ve çocukların bakıma muhtaç bir durumda bulunduğu anlatılarak, kadınları bakıma muhtaç asker ailelerinin nüfusun büyük bir çoğunluğunu meydana getirdiği ifade edilmektedir. Dernek yaptığı yardımların bazılarının miktarlarını vermektedir. *"1914 tarihinde (1.129.409) kıya, (209) dirhem erzak: fasulye, nohud, mercimek, böğercile, pirinç, bulgur, zeytin, yağ, tor*

---

[87] **O.H.A.C.S,** s.303.

[88] Rahmi Çiçek, "*Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyetinin Faaliyetleriyle ilgili Bir Belge"*, **Tarih ve Toplum Dergisi,** Ağustos 1993, s.14; **O.H.A.C.H.M.T,** s.53-54.

[89] **O.H.A.C.H.M.T,** s.54.

v.s.) dağıtılmıştır."[90] 22 Haziran 1919'da da aynı dernek tarafından gönderilen diğer bir yazıda, muhtaç olanların ihtiyaçlarının karşılanmasında ne kadar güçlük çekildiği şöyle anlatılmaktadır:

"Harbin günden güne iştidâd eden mesâirbinden en başlıcası iaşe meselesi olduğundan, erzak tedâriki münkesir olmakta ve cemiyetimizde mukayyed altmış beş bin dört yüz doksan bir nüfusa malik yirmi iki bin altı yüz ailenin iaşesi gittikçe güçleşmekte bulunduğundan, işbu ailelerin Hilâl-i Ahmer Cemiyeti muhteremesinin dâr-ûs-sanâsında istihdâm ve emr-i maişetlerini mesaiye-yi zatiyeleriyle temini için mezkûr dâr-ûs-sınâya beş bin lira ita olunmuş ve diğer taraftan açlıktan dimağları durgun bir halde kalan muhtac-ı muâvenet mekâtib-i ibtidâiyye talebesine ve bilhassa bunlardan asker evladlarına muavenet etmek teşebbüsünde bulunulmuş...."[91] Bu yazıda ayrıca erzak olarak dağıtılan miktar da açıklanmaktadır.

Kadıköy Donanma-yi Osmanî Muvanet-i Milliye Hanımlar Şubesini oluşturan hanımların da topladıkları bin lira kadar bir para ile yataklar, çamaşırlar, çeşitli tıbbi ecza ve gerekli olan diğer malzemelerle, yiyecek ve giyecek sağlayıp, Kadıköyünde Haydarpaşa şimendifer hattı üzerinde bulunan, Osmanlı İttihad Okulu binasını yüz yataklı bir hastane[92] haline dönüştürerek hizmet ettiklerini anlatan Hilâl-i Ahmer yıllığı, Nezihe Muhiddin Hanım'ın öncülüğünde faaliyetlerde bulunan Donanma Derneği'nin Hanımlar Şubesinden başka, Osmanlı Müdafaa-î Millîye Derneği Hanımlar Heyeti'nin de topladığı yardımları Hilâl-i Ahmer'le yardımlaşarak dağıttığını yazmaktadır. 17 Eylül 1914 (4 Eylül 1330) tarihinde bir beyanname yayınlayarak kışlık giyecek toplayan Müdafaa-î Millîye Derneğine *"bin yedi yüz pamuklu kışlık hırkayı"* teslim ettiği ve Hilâl-i Ahmer Sanat evinin de adı geçen dernek hesabına *"yirmi dört bin beş yüz yirmi dokuz hırka"* diktiği ve Hilâl-i Ahmer'in çiçek günlerinde pek çok derneğin bu faaliyete katılarak Hilâl-i Ahmer'e yardımcı olduğu verilen haberler arasındadır.[93]

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubelerinin Faaliyetleri

Yardım toplamada ve yardımların yerine ulaştırılmasında en faal dernekler arasında yer alan Hilâl-i Ahmer bu başarısını kadınların fedakar çalışmalarıyla gerçekleştirmektedir. Hilal-i Ahmer kadınlarının

---

[90] **O.H.A.C.H.M.T,** s.54-55.
[91] Çiçek, **a.g.m,** s.14-15.
[92] Bu hastane mütareke (Mondros) dönemine kadar faaliyetlerine devam etmiş, yaralıların azalması üzerine kapanmıştır.
[93] **O.H.A.C.S,** s.172; **O.H.A.C.M.U.R,** ss.59-62.

öncülüğüyle düzenlenen toplantı, çay ziyafetleri ve balolar aracılığıyla halk yardıma davet edilmiştir. Derneğin halkı yardıma davet ederek katılım sağlamadaki başarısı her zaman takdir edilmiş ve kadınların çalışmasına duyulan ihtiyaç dile getirilmiştir. *"Kadının kalbinin erkekten ziyade şefkat ve merhamet hissi ile çarptığı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kadın azası adediyle sabittir. Umuru hayriyede hali lakayıdı giderecek, kapalı keselerin ağızlarını çözdürecek, muhkem kasaları açtıracak kadınlardır. Valideler, hemşireler emin olunuz ki Hilâl-i Ahmer'e edeceğiniz bir muavenet mahalline masarif olur."*[94]

Verilen ilanlar, yapılan duyurularla kadınları derneğe üye olmaya, yardımlara katılmaya çağıran Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi aylık veya yıllık aidat miktarını da belirlemekte ve bu miktarın gecikmeden ödenmesini istemektedir. *"Hemşireler, Valideler! Hilâl-i Ahmer'i unutmayınız, senevî bir lira veya bir mecidiye vererek bu şefkat tekyesine kayd olunuz aza yazılınız!"*[95]

21 Nisan 1911'de kurulması kararlaştırılan Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Takviminde; 20 Mart 1912 tarihinde (1328 Mart'ın 7'sinde) *"Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi'nin teşkili"* şeklinde verilmektedir. Oluşturulan yardım heyetleri ve şubelerinden başka 5 Mart 1915 (20 Şubat 1330) tarihli bir tavsiye kararının ardından 12 Mart 1915 (27 Şubat 1331) tarihli bir karar ile kadınlar tarafından Hilâl-i Ahmer şubeleri kurulması istenilerek, bu konudaki yazı dernek şubelerine ulaştırılmaktadır.[96] Bu duyuruların ardından İstanbul, Ayestefanos, Mekri Köy, Kadıköy, Bebek, İnebolu, Adana, Edirne, Erzurum, Eskişehir, İzmir, Bursa, Bolu, Halep, Sinop, Samsun, Trabzon, Konya, Kudüs, Kastamonu, Nazilli ve Viyana'da[97] Hilâl-i Ahmer şubelerinin açılarak yardım heyetlerinin faaliyetlere başladığı bildirilmektedir. Bu kararlardan daha önce de İstanbul çevresinde Hilâl-i Ahmer Kadın şubelerinin kurulduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Mekri Köy kadınlar şubesidir.

Ayestefanos-Makri Köy kadınlar şubesi idare heyeti 24 Haziran 1912 (11 Haziran 1328) tarihinde bir araya gelerek Fatma Rıza Hanımefendi başkanlığında, Zeynep Hanım, Adviye Hanım, Melek Hanım, Hürmüz

---

[94] **O.H.A.C.H.M.T,** s.27.

[95] **O.H.A.C.H.M.T,** s.146.

[96] "1330-Şubat yirmisinde Hilâl-i Ahmer Hanımlar merakız ve şuabata bir tahrirat-ı umumiye irsal ile Hilâl-i Ahmer Hanımlar merakız ve şuabatın teşkiline delalet buyurulmasını rica eyledi" **O.H.A.C.H.M.T,** s.143;
"27 Şubat 1331 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkez Umumiyesi vilayattaki merakız ve şuabata bir tahriratı umumiye irsal ile Hilal-i Ahmer Hamınlar merakız ve şuabatın teşkiline delalet buyurulmasını rica eyledi." **O.H.A.C.H.M.T,** s.26.

[97] **O.H.A.C.H.M.T,** s.26**; O.H.A.C.M.U.R,** s.61.

Hanım, Kerime Hanım, Madam İstavri, Kazime Melek Hanımlarının kurucu üye olarak kadınlar şubesini kurduklarını ve azayı âmile; Ayestefanos'da;76, Makri Köyünde;43, toplam 119, azayı muavene; Ayestefanos'da:66, Makri Köyünde:75 toplam:141 kişi üyelerinin bulunduğunu, 22117 kuruş bağış toplayarak merkeze gönderdiklerini yazmaktadırlar.[98] Bu şubenin haricinde birçok yerde kadınlar heyeti oluşturduklarını bildiren dernek şubeleri bulunmaktadır. Aydında kurulacak Hanımlar Şubesi çalışmalarını merkeze bildiren ve "*Şubemiz dahilinde bir kadınlar şubesi teşkilatını nazarı ehemmiyete alarak teşebbüsatı lâzımede bulundum*" diyen Aydın Sancağı Hilâl-i Ahmer başkanı, merkeze gönderdiği bir yazı ile hanımların Hilâl-i Ahmer çatısı altında şube açma gayretlerini sevinçle karşılayarak teşvik ettiğini bildirmektedir. 1917'de kurulan Aydın Hilâl-i Ahmer heyetinin başkanı Aydın Valisi Rahmi Bey'in eşi, yardımcısı ise Madam Polis (Ispartalı) hanımefendiydi.[99]

Hilâl-i Ahmer Kadın şubeleri ve heyetleri öncelikle askerlerin ihtiyacı olan çamaşır, giysi, yiyecek gibi malzemeleri üretmekte veya toplamaktaydı. Muhtaç durumda olan ailelere ücret karşılığı, çamaşır diktiren şubeler böylece iş imkanı da yaratmaktaydılar[100]. Hanımlar Dar-üs-sanaasının ücretle çamaşır diktirerek dört yüz kadar asker ailesinin geçimini sağlamasının haricinde, Genel Merkezin gösterdiği lüzum üzerine Şubat'ın birinden itibaren çamaşır üretimine başlanılarak yirmi sekiz gün içerisinde hanımların gayretiyle on bin parçadan fazla çamaşır dikilerek Hilâl-i Ahmer ambarına teslim edildiği ve bunun karşılığında muhtaç durumda olanlara para ödendiği ve bu ailelerin geçimlerine katkıda bulunulduğu görülmektedir.

Hilâl-i Ahmer kadınlarının çamaşır, yiyecek, giyecek ve diğer eşyalarla toplanan yardımları şubeler aracılığıyla ihtiyaç duyulan yerlere ulaştırıldığı, gönderilmiş olan bazı teşekkür mektupları ve yazılardan

---

[98] **O.H.A.C.S**, s.69.

[99] Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Umumisi Riyaset-i Aliyesine vasıl-ı destan-ı ihtiram olan 27 Şubat 1331 tarihli tahrirat-ı aliye-i ismetpenahileri cevabıdır.

Pek ulvi bir maksad-ı insaniyetkarane ile teşkil eden Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hayriyesinin en mühim vazifesi dost hamiyet ve ismetlerine alan Dersaadet muhaderat muhteremesinin cemiyet-i mezkureyi ifa edegelmekde oldukları himmet şefkat-niştar kemal-i fahr ve mübahat ile işitdikçe muhterem kadınlarımızı bu cemiyetin en müfid en kıymetdar bir uzvu olabileceği kanaatini öteden beri lâyetezelzel bir suretde hasıl edenlerden idim. Şubemiz dahilinde de bir kadınlar şubesi teşkilatını nazarı ehemmiyete alarak teşebbüsatı lâzimede bulundum.... Takdim-i ihtiram eylerim. Aydın Sancağı Hilâl-i Ahmer Reisi 11 Mart 1331" **O.H.A.C.H.M.T,** s.26-27.

[100] **O.H.A.C.H.M.T,** s.131; **O.H.A.C.M.U.R**, ss.60-63.

anlaşılmaktadır. Çanakkale Hilâl-i Ahmer başkanı İsmail Bey tarafından gönderilen bir yazıda şöyle denmektedir:

"Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Merkez-i Umumiye'si Riyaset-i Aliyesine; Kıymetli vatanımızın mensucatından vücuda getirüp afife ve ban ellerinizle işlediğiniz Hilâl-i Ahmer'le muvassah zarif keselere mevzu ve en meşhur sanatkarımızın en şirin mezâk şekerleriyle bir sandık limon vapurdan alınub merkezi hilafet-i aliyyenin Çanakkale kapısını kurmağa yeltenen müttehid düşmanların kuvve-ahenin zırhlarının ateşleri karşısında eski Türk ve Osmanlılığı ihya edercesine ifayı vazife eyleyen, vazife uğrunda mecruh olub hastanelerde tedavi edilen asker kardeşlerimize tevzi" edilmiştir. Gazilerimizi, mecruhlarımızı unutmayan şefkatli hemşirelerimizin şu suretle ibraz-ı ulviyet eylemeleri askerlerimizin kalbinde derin bir hissi şükran uyandırmış ve cemiyeti muhtereme azası hemşirelerimize selamlar ithaf eylemiş olduklarını aynı hissiyata tercüman olarak arz eyleriz, Muhterem ve müşfik hemşirelerimiz"[101]

Yardımlarla ilgili olan bir başka yazıda Çanakkale Hilâl-i Ahmer çayhaneleri memuru Kenan imzalıdır. Bu yazıda da Hilâl-i Ahmer kadınlarına teşekkür edilerek gönderilen hediyelerin Akbaş iskelesinden muhtelif mahallere sevk edildiği bildirilmektedir.[102]

Beşinci Ordu Komutanı Liman Von Sanders imzalı bir yazıda Hilâl-i Ahmer Derneği Başkanı Doktor Besim Ömer Paşaya, ordunun sıhhi durumuna yardım için büyük bir faaliyet gösteren Hilâl-i Ahmer Hanımlar Genel Merkezi üyelerine teşekkür edilmektedir. *"Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisi Doktor Besim Ömer Paşaya Beşinci Ordunun ahval-i sıhhiyesini idame maksad-ı hayır ve emeli müşfikanesiyle kemal-i faaliyetle çalışmış olan Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkez Umumisi azası muhteremesine, Beşinci Ordunun kemali fahr ile iblağını müsâraat göstermek istediği şükran-ı kalbiyemi teşekkürat-ı mahsusamı terdif eder ve latif tebliğine delaletlerini rica eylerim."* [103]

---

[101] "27 Mart 1331-Çanakkale Hilâl-i Ahmer Merkez Reisi: İsmail" **O.H.A.C.H.M.T,** s.13.

[102] Züafa ve Mecruhin-i guzatı osmaniye namına lütfen irsaline inayet buyurulan hedayanın Akbaş iskelesinden muhtelif mahallere sevk olunan mecruhin ve züefadan pek ziyade muhtaç olanlara tevzi' edilmiş olduğunu arz ve iş bu gaziler namına teşekküratımızı takdim eylemeye kesb-ı şeref eylerim efendim. Akbaşda: Çanakkale Darülharbi Hilâl-i Ahmer Çayhaneleri memuru, Kenan" A.g.Takvim, s.127.

[103] **O.H.A.C.H.M.T,** s.91.

Bahri Sefid Mevki-i Müstahkem Kumandanı Cevad imzalı bir yazı ile de Hilâl-i Ahmer kadınlarının çalışmaları övülmekte, *"Cemiyet muhteremeleri tarafından Çanakkale istihkamatı müdaafini namına hediye olarak irsal buyurulmuş olduğu 14 Mart 1916 (1 Mart 1331) tarihli tahrir ile tebsir buyurulan eşyadan dolayı müdafaain mezkure namına cemiyet-i muhteremenize takdimi teşekkürat eylerim..."*[104] denilmektedir. Konuya ilişkin bir başka yazıda da *"Hilâl-i Ahmer Hanımları için, Esselâm ey benât-ı Osmanî, esselam ey büyük muhadderler, size lâyık denilse rahmanı, asmanı biçer tesellikâr. Bir temasıyla dost şefkatiniz kalbi alemi eyliyor teskin, pernevazaşk öyle rıfdeniz bir şifa, en derin ceriha için, bize harbin biraz mesâibini siz unutturdunuz hanımlar, siz ki asakir yetim iken siz bu gün en mukaddes ellerde, erkek artık yener mesâibini ki kadınlar, Hilâl-i Ahmer'de"*[105] denilerek Hilâl-i Ahmer kadınları övülmektedir.

Hilâl-i Ahmer kadınlarının yardımlarıyla ilgili olarak bir diğer haber de Hilâl-i Ahmer'in Viyana'da Osmanlı hanımlarından oluşan bir Hilâl-i Ahmer Heyeti kurarak bunlar aracılığıyla yıl içerisinde 26 bin kron toplamayı başarmasıdır.[106] Bunun haricinde Viyana temsilciliğinin topladığı yardımları, Osmanlı ülkesine mensup olanların verdiği yardım miktarı; 404730 Osmanlı lirası, Almanya'dan; 23679 Osmanlı lirası, (4385000 Mark karşılığı), Avusturya ve Macaristan; 157500 Osmanlı lirası (3500000 Kron'a karşılık) ve bu iki müttefik devlete ilaveten diğer ülkelerin mensuplarının verdiği yardımları da Memalik-i saire-yi ecnebiyeden 48569 Osmanlı lirası olarak belirtmiştir.[107]

"Savaşan askerlere eldiven, çorap, boyun atkısı örme çağrısına cevap veren kadınlar tarafından örülen eşyaların bir kısmı hududa gönderilirken bir kısmı da fakir, hasta ve yaralılara dağıtılmak üzere Konya ve diğer yerlere yollanmaktadır."[108]

Kastamonu Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesinin 25 Ocak 1912 tarihinde Vali Galip Bey'in eşinin başkanlığında kurulduğu katibelik görevini defterdarın kızı, muhasebecilik görevini, Osmanlı Bankası Müdürünün eşinin yürüttüğü, bu şubenin para ve eşya toplayarak derneğe gelir sağladığı yerel gazete haberleri arasındadır.[109]

---

[104] **O.H.A.C.H.M.T,** s.91.

[105] "Süleyman Nasib tarafından yazılan bu övgü 29 Şubat 1331 tarihini taşımaktadır:" **O.H.A.C.H.M.T,** s.9.

[106] **O.H.A.C.M.U.R,** s.61

[107] **O.H.A.C.M.U.R,** s.76.

[108] **O.H.A.C.M.U.R**, s.60.

[109] **Köroğlu Gazetesi,** 30 Ocak 1328, sayı:198'den nakleden Mustafa Eski, "*İlk Kadın Mitingi"*, **Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75.Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu (10-11 Aralık 1994 Kastamonu)**, Ankara 1996, s.36.

Ayrıca *"24 Ocak 1915 tarihinde dernek tarafından kadınlara verilen konferans sonunda altı yüz liralık bir yardım toplandığı teşekkürle belirtilerek bu yardımı toplamada emek sarf edenler övülmektedir."*[110]

Trabzon Eskişehir, Halep, Konya, Ankara, Kayseri, Zonguldak'ta şubeleri bulunan dernek çalışmaları verilen raporlarla değerlendirilmektedir.

Hilâl-i Ahmer ve Yurtdışındaki Osmanlı Tebaası Öğrencilere Yardım

Yurtdışında öğrenim gören ve savaş dolayısıyla zor durumda kalan Osmanlı öğrencilerine yardım göndermek Hilâl-i Ahmer Derneği'nin faaliyetlerinden birini oluşturmuştur. 24 Ekim 1918 tarihinde Doktor Besim Ömer Paşa'nın başkanlığında yapılan bir toplantı ile Almanya, Avusturya ve Macaristan ve İsviçre'ye iki Hilâl-i Ahmer temsilcisi gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu temsilciler uluslararası kurumlarla ilişkiler kurarak, gerekli yerlere yardım ulaştıracak ve öğrencilerin aileleriyle haberleşmesini sağlayacaktı.[111]

Osmanlı vatandaşı (tebaası) öğrencilerine yardım etmek, aileleriyle haberleşmesini sağlamak ve yardım götürmek maksadıyla iki Hilâl-i Ahmer hanım görevlisinin Almanya ve Avusturya'ya gideceğine ilişkin haber 15 Şubat 1919 tarihli Memleket gazetesinde yer almıştır. Münire İsmail Hanım ve Safiye Hüseyin Hanımların Hilâl-i Ahmer temsilcisi olarak yurtdışına gideceklerinin anlatıldığı haberde, *" Safiye Hanım, Balkan Harbinde yaralılara bakmış ve bu harpte çeşitli hastanelerde baş hastabakıcı sıfatıyla çalışmış, Çanakkale'nin cehennemi siperlerine kadar giderek mukaddes vazifesini ifa etmiştir. Münire Hanım dört senelik hizmetini bu fedakarlıkla sürdürmüş, çeşitli nişan ve madalyalarla onurlandırılmışlardır."* [112] denilmektedir. Hilâl-i Ahmer Hanımlar başkanı yurt dışına gidecek hanımlarla görüşerek gidecekleri yerlerde çok zorluk çekeceklerini hatırlattı. Gazetecilerin çeşitli sorularına, amaçlarının insaniyet hizmetinde çalışmak olduğunu söyleyerek cevap veren iki temsilcinin Cenevre'ye[113] gittikten sonra Safiye Hanımın Berlin'e, Münire Hanım'ın Viyana'ya ve Peşte'ye giderek Cenevre uluslararası (Salib-i Ahmer) komitesi tarafından görevlendirilen delegeler refakatinde

---

[110] **O.H.A.C.M.U.R**, s.75; Çapa, **a.g.t,** ss.71-74.
[111] **O.H.A.C.M.U.R**, ss.23-26.
[112] **Memleket Gazetesi,** 15 Şubat 1919.
[113]Cenevre'de Salib-i Ahmer Genel Merkezi'nin tavsiyesi üzerine Selânik'te ikamet eden İsviçre'li tüccarlardan Mösyö Yenifok'un yardımlarıyla komisyon kurulmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Selanik'teki göçmenlere yardım maksadıyla, adı geçen komisyona çeşitli tarihlerde mali yardımda bulunmuştur. (5500 Osmanlı lirası), Halaçoğlu; **a.g.e**, s.84.

yardımları yerine ulaştırdıkları yazılmıştır. Bu yardımların yerine ulaşmasında Kont Duşapan Lapalis'in gayretlerinin övüldüğü Hilâl-i Ahmer genel merkez raporunda, Cenevre uluslararası Salibi Ahmer'den alınan bir telgrafta çeşitli ülkelerde bulunan Osmanlı öğrencilerinin bilhassa yetimlerin cidden yardıma muhtaç bir halde oldukları anlatılmaktaydı.

Bunun üzerine genel merkezin 50 bin frankı Cenevre'deki Salibi Ahmer'e gönderdiği ve öğrencilerle haberleşmenin sağlandığı belirtilmektedir. Konu hakkında gazete de "*Hemşireler biçare ve fakir talebeye verilmek üzere Hilâl-i Ahmer tarafından ianeten tevdi edilmiş olan elli bin frankı da muhtaç olanlara tevzi' etmişlerdir*[114]*. Almanya ve Avusturya'daki öğrencilere Anavatanın yardımlarını götüren iki hemşiremizden Safiye Hüseyin Hanımefendinin görevini tamamlayarak İtalya'dan Torino yoluyla Galiçya adlı vapurla İstanbul'a gelmiştir. "Hemşire Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla İsviçre'den Bank-ı Federal'e gönderilen meblağın çeklerini Ahmer vasıtasıyla götürmüş, bu meblağı Beynelmilel Salib-i Ahmer vasıtasıyla Alman bankalarına nakl ettirerek eshabına tesviyesini temin eylemiştir."*[115] denilerek o zamana kadar yerlerine ulaşmayan mektup ve paraların Münire ve Safiye Hanım'ın girişimleriyle yerlerine ulaştırıldığı, muhtaç durumda olan öğrencilere de Hilâl-i Ahmer'in gönderdiği 1000 markın da dağıtıldığı yazılmaktaydı.

Hilâl-i Ahmer ve Esirlerle İlgili Faaliyetler

Hilâl-i Ahmer (Kızılay) kuruluşundan itibaren Avrupa'da oluşturulan uluslararası yardımlaşma kurumu Salib-i Ahmer'le (Kızılhaç) birlikte esirlerle ilgili çalışmalar yapmaktadır.

"Din ve ırk, milliyet farkı gözetmeksizin nerede ihtiyaç varsa oraya yardım amacıyla kurulan bir dernek olma özelliğine sahip olan Hilâl-i Ahmer, ilgili vazifeyi ifa etmekde ve ianatı temerküz ettirmeye çalışmaktadır. İşte bu sebepten dolayıdır ki Hilal ve Salib-i Ahmer'ler saha-yi faaliyet ve muavenetlerini tevsi etmişdir, ve ediyorlar."[116] denilerek çalışmaları övülmektedir. Başta Salib-i Ahmer olmak üzere yabancı yardım kuruluşlarıyla ve Müslüman ülkelerdeki teşkilatlarla ilişki kuran dernek, onların düzenlediği faaliyetlere de katılmaktadır.

"Ülke dışında bulunan Osmanlı tebaasına yardım ulaştırmak, düşmanların elinde esir düşen Osmanlı esirlerine yardım etmek, Osmanlı'nın elindeki esirlerden yaralıların yaralarını, hastaların

---

[114] **Memleket Gazetesi,** 9 Mayıs 1919.
[115] **Memleket Gazetesi**, 10 Haziran 1919.
[116] **O.H.A.C.H.M.T,** s.146.

hastalıklarının tedavisini yapmak, esirlere gönderilen (aileler veya uluslararası kurumların) eşya, malzeme, para yardımlarını yerlerine ulaştırmak, esir değişimini ve naklini gerçekleştirmek, ihtiyacı olan ülkelerin halkına yardım sağlamak" şeklinde özetleyeceğimiz çalışmalarını uluslararası antlaşmaların yükümlülüklerine uygun olarak yerine getiren dernek, Washington'da toplanan Salib-i Ahmer Kongresi kararları çerçevesinde esirlere yardım etmek amacıyla bir Hilâl-i Ahmer Esir Mübadele Komisyonu oluşturmuştur.[117] 13 Aralık 1912 (30 Teşrinisani 1328) tarihinde kabul edilen kararla kurulan komisyon, dernek üyelerinden Kasım İzzeddin, Rafet Haydar beylerden oluşturulmuş, Faik Sabri, Ali Macid, Şerafeddin Beylerin de buna katılmasıyla bir heyet meydana getirilmişti. Edirne evkaf müdürü Süleyman Faik Beyefendi ve diğer bazı kişiler komisyonun yazışmaları ve işlemlerine yardım etmeyi teklif etmişler ve dernek merkezinde esirler hakkında çalışma yapacak komisyona bir oda ayrılmıştır.

Hilâl-i Ahmer Esir komisyonları, esirlerin aileleriyle yazışmalarını, tedavi görmelerini, ölen esirlerin ülkelerinin cenaze merasimine ve dini inançlarına göre gömülmesi, ailelerine esirlerle ilgili bilgi verilmesi, kimlik tespiti ve esir değişiminde önemli görevler üstlenmiştir. Hilâl-i Ahmer Esir Mübadele Komisyonu'da görev yapan hanımlarımız da bulunmaktadır. "Sadiye, Sabiha, Emine, Nebahat, Aliye, Vesile, Mediha, Muzaffer, Hikmet, Saffet hanımlar komisyonda görev yapan kadınlarımızdan bazılarıdır.[118]

Aralık 1912 (Kanunuevvel 1328)'de göreve başlayan bu komisyona kısa sürede binlerce müracaat olmuş, esir evlatlarından haber almak isteyen ailelere ve uluslararası kurumlara bilgi vermek amacıyla esirlerin künyelerini içeren defterler tutulmaya başlanmıştır. Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ başta olmak üzere çeşitli ülkelerde esir bulunan Osmanlı askerlerinden haber alınmasına gayret edilmiş, Osmanlı ordusunun esir düşen askerlerin kayıt edildiği defterlerdeki bilgiler uluslararası kurumlara ulaştırılmıştır.[119]

Kayıplarla ilgili bilgi almak isteyen ailelere 12 Şubat 1913'ten itibaren komisyona Salı, Perşembe, Cumartesi günleri müracaat edeceklerinin duyurulması üzerine birkaç gün içinde 4350'yi aşan müracaat olmuştur. Komisyon, çok sayıda müracaat yüzünden ilave tedbirler alınmasına rağmen, birçok müracaata olumlu cevap verememiştir.[120] 14 Mart 1913 (1 Mart 1329)'dan Nisan ayı sonuna

---

[117] **O.H.A.C.S**, s.231.
[118] Tütek-Eroğlu, **a.g.e,** s.145.
[119] **O.H.A.C. S**, s.232.
[120] İsimleri defterde bulunmayan diğer zabıtan ve efrad haklarında bir haber alınabilmek için Belgrad Beynelmilel Salib-i Ahmer Komisyonuna 300 tahrirat yazıldı. Ancak yetmişine cevap alınabildi. Kayıp ve esirler hakkında daha seri

kadar esirlere elli üç mandapost ve otuzu aşan çamaşır paketi gönderilerek yardım edilmiştir. Osmanlı esirlerine yapılan yardımlar hakkında verilen raporlarda bulunan bilgiler arasında 1919 yılı Mart ayına kadar dernek tarafından esirlerin aileleri aracılığıyla gönderilen yardım miktarları aşağıdaki şekildedir:

1916 yılına kadar.	1.188 lira
1917 yılına kadar.	2.823 lira
1918 yılına kadar.	4.888 lira
1919 yılı Mart sonuna kadar.	874 lira
Toplam	**9.684 lira**

Esirlere paket ve eşya gönderilmesiyle uğraşan ve İsviçre'de bulunan bazı yardım dernekleriyle antlaşma yaparak az bir bedel karşılığında gönderilen hediyeleri çamaşır ve yiyecek paketlerini yerlerine ulaştıran Hilâl-i Ahmer, ihtiva ettiği eşya miktarına bağlı olarak değeri on ile on beş frank arasında değişen 5000 aded paketi dernek aracılığıyla göndermeyi başarmıştır.[121] Rusya'daki Osmanlı esirlerine Avusturya Salib-i Ahmer Heyeti aracılığıyla da yüz bin kron, yine Sibirya'nın doğusunda bulunan esirlerimize beş bin lira gönderilmesi yardımlara örnek olarak verilmektedir.[122]

Ülkemizde esir bulunan askerlere de yurtdışından gelen yardımları ulaştıran Hilâl-i Ahmer "1915-1918" tarihlerinde Amerika ve Felemenk elçileri tarafından Anadolu'daki çeşitli esir garnizonlarına gönderilen balyalar halindeki eşyaların ve diğer yardımların miktarını şu şekilde bildirmektedir. Ülkemizdeki yabancı esirlere 46410 havale ile aşağıdaki miktarlarda yardım gönderilmiştir: [123]

1916	93432
1917	246769
1918	349505
1919 yılı Mart ayına kadar	23934
Toplam	**713350**

malumat istihsali arzusunda bulunan aileleri telgraf ücretini tesviye hakkında Belgrad'da beynelmilel acentadan cevap geldi", **O.H.A.C. S**, s.232.

[121] **O.H.A.C.M.U.R,** s.32.

[122] **O.H.A.C.M.U.R,** s.32.

[123] **O.H.A.C.M.U.R**, s.25.

Esirlere gönderilen eşyaların taşınması için Anadolu demiryollarında işleyen trenlerin kullanıldığı Hilâl-i Ahmer Merkez raporunda yer almakta, bu eşyaların bozulmadan ve dağılmadan yerlerine ulaştırılmasına özen gösterildiği anlatılmaktadır.

Esirlere gönderilen yardımlar başta esirlerin aileleri olmak üzere kadın ve erkeklerden oluşan yardım grupları tarafından toplanarak, Salib-i Ahmer ve Hilâl-i Ahmer gibi kurumlar aracılığıyla yerlerine ulaştırılmaktadır. Salib-i Ahmer ve Hilâl-i Ahmer'in bütün gayretlerine rağmen yardımların yerlerine ulaşmadığı veya geciktiği de görülmektedir. Örneğin Rusya'daki Osmanlı esirlerinin açlıktan öldükleri, Danimarka ve İsveç Salibi Ahmerlerinin yardım girişimlerinin engellendiği, Avusturya Salibi Ahmer'ine verilen yüz bin kuronun dağıtılmadığı şeklinde şikayetler oldukça fazladır.[124]

Kafkaslarda bulunan esirlere Brest Litowsk anlaşmasının imzalanmasından sonra Yusuf (Akçora) Bey'in başkanlığındaki Hilâl-i Ahmer heyetince yardım gönderilmeğe çalışıldığı, fakat Yusuf (Akçora) Bey'in Kazan'da esir düştüğü yazılan raporda, *"Japonya'nın elinde bulunan doğu Sibirya'daki Osmanlı esirlerinden haber alınarak ailelerine bildirildiği, İngiltere ve sömürgelerinde yüz yirmi bini aşan sayıda esir olduğu, Harbiye Nezareti'nin esirlere para ayıramayacağını bildirmesi üzerine Hilâl-i Ahmer'in elli bin lirayı esirler için harcamak için gönderdiği ve her ayda bin İngiliz lirası ile Mısır'da bulunan esirleri Türkiye'ye getirmek için 120000 İsviçre frankı gönderildiği"*[125] anlatılmaktadır.

Fransa, Mısır, Hindistan, Romanya (Köstence), Rusya (Batum-Odesa)'da bulunan esirlere yardım için heyetler gönderildiği, Odesa'da toplanan Osmanlı esirlerinin ihtiyaçlarına harcanmak üzere 40000 rublenin Odesa Başşehbenderliği'ne ulaştırıldığı, Bern antlaşması gereğince İzmir yoluyla iade edilecek olan Osmanlı esirleri için Harbiye Nezareti'nin bin Osmanlı lirasını mahalli kolordu kumandanlığına göndererek, gelen esirlerimizin kıyafetlerinin düzeltilmesi ve İzmir'e geldiklerinde sakin olmalarını istediği de yazılıdır.[126]

Milli Mücadele yıllarında Hilal-i Ahmer'in esirlerle ilgili faaliyetleri devam etmiştir. Fransızların elinde esir bulunan Türk esirlerine kötü muamelelerine karşı çıkan kuruluş, aldığı *"Antep'te Fransızların Türk esirlere günlük dört kişiye toplam 10 ila 540 dirhem ekmek verdiği, bütün gıdaların sudan ibaret çorba olduğu ve güneş görmeyen yerlere (mağara ve bodrumlar) tutuldukları"* istihbaratı üzerine bin bir güçlükle buraya ulaşmaya çalışmış, uluslararası kurallara aykırı davranan Fransızlara

---

[124] **O.H.A.C.M.U.R**, s.28.
[125] **O.H.A.C.M.U.R**, s.32.
[126] **O.H.A.C.M.U.R,** s.32.

Türk esirlerine yardım etmesine izin vermemesi halinde Anadolu içlerinde esir kamplarındaki Fransız esirlere aynı muameleyi misilleme olarak yapmak zorunda kalacağını bildirmiştir.[127] Bu girişimler sonucunda Fransızlar, Türk esirlerinin listesini gönderirken el koydukları maaşları da verdiklerini bildirmişlerdir. 1921 yılı Nisan ayında Antep halkının esirlere yardımına izin veren Fransızlar, Antep'e gelen Hilali Ahmer'in yardımlarını da engellememiştir. Çamaşır, yiyecek, giyecek ve para yardımı yapan Hilal-i Ahmer esirlerin aileleriyle görüşmesini de sağlamıştır.[128]

Milli Mücadele ve Hilâl-i Ahmer

Mondros Ateşkes Antlaşması'nı izleyen günlerde İtilaf Devletleri'nin öncülüğüyle İzmir'in Yunanlılar, Doğu Anadolu'nun Ermeniler tarafından istila edilmesi sırasında Türkleri imha etmeyi amaçlayan soykırımın başlatılması, işgal edilen yerlerden daha iç kısımlara göçe sebep olmuştur. Kafile kafile göç edenler açlık ve hastalıkla karşı karşıya gelmiş ve zor durumda kalarak, büyük bir sefalet içerisinde yaşamaya çalışmışlardır. Göçmenlerin durumuna seyirci kalmayan Hilâl-i Ahmer Erzurum, Trabzon, Doğu Mamuretülaziz, Erzincan bölgesinde üç, Akhisar, Alaşehir ve Nazilli bölgesinde de üç heyet oluşturarak göç edenlere yardım faaliyetlerini arttırmıştır. Bu heyetler göçmenlerin hastalarına ve ailelerine sağlıkla ilgili yardımda bulunmakta, bununla beraber muhtaç olanlara çamaşır, elbise, erzak gibi malzemeler dağıtarak önemli bir görevi de yerine getirmektedir.

İstanbul'un 16 Mart 1920 yılında resmen işgali ve Anadolu ile haberleşmenin kesilmesi ve Hilâl-i Ahmer'cilerin Milli Mücadelecilere yardım etmekle suçlanarak izlenmesi üzerine Eskişehir'e geçen Hilâl-i Ahmer delegeleri buradan faaliyetleri organize etmeye başlayarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Doktor Besim Paşa'nın başkanlığında Eskişehir'de görev yapan Hilâl-i Ahmer (Teşrinievvel 1336) 1920'de Sıhhıyye ve Muavenet-i İçtimâiye Vekaleti'nden gelen davet üzerine Ankara'ya giderek çalışmalarını burada sürdürmüştür. 1920 yılında Hilâl-i Ahmer, Trabzon, Akhisar, Alaşehir ve Nazilli'de olmak üzere dört heyetten ibaret olarak çalışmaktaydı. Kadınlı erkekli bir seferberlik anlayışı ile yapılan çalışmalar, toplantı ve yardım toplama faaliyetleri, savaşın yok ettiği ekonomiye ve insan gücüne rağmen başarıyla devam etmiştir. Bu dönemde yardım toplanan vilayetler arasında Kastamonu ve Elazığ en fazla yardım eden vilayetler olurken, toplanan para miktarı yüz yirmi sekiz bin lira olarak belirtilmektedir.[129]

---

[127] Mehmet Canlı; "*Milli Mücadele Döneminde Kızılay'ın Antep'teki Faaliyetleri*", **Askeri Tarih Bülteni**, Ağustos 1994, s.37.
[128] Canlı, **a.g.m,** s.38-39.
[129] **O.H.A.C.İ.R**, s.5.

Halkın zor durumda bulunmasına rağmen, sandıklarını açarak babadan kalma değerli eşyalarına varıncaya kadar her türlü eşyayı (kendileri için aziz hatıraları taşıyan eşyaları bile esirgemeyerek) Hilâl-i Ahmer'e göndermesi takdir edilmiştir. Bartın ve Amasra hanımlarının gönderdikleri eşyayı Hilâl-i Ahmer temsilciliği dairesinde görenlerin duygulanarak gözyaşlarıyla ziyaretlerini tamamladıkları yazılmaktadır.[130]

Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra İstanbul'dan toplanan yardımların arttığı, iki yüz elli bin lirayı bulan yardım (ve eşya) gönderildiği, Sakarya Savaşı'ndan sonrada yardımların yeniden başladığı ifade edilmektedir. Hint Müslümanlarının 1000 İngiliz lirası ve beş bin battaniye, Bingazi ve Trablusgarp'ta toplanan iki yüz dört bin İtalyan frankı, Mısır Hilâl-i Ahmer'i tarafından toplanan otuz yedi bin iki yüz elli lira, Güney Amerika'da Arjantin'de bulunan yardımseverler Boenos Aires'deki İspanya Konsolosu Mösyö Yuvakim Di-Toroldi'nin (Osmanlı menfaatlerini savunma memurudur) başkanlığında bir Hilâl-i Ahmer şubesi oluşturularak beş bin pezos'u İstanbul'daki İspanya elçiliği aracılığıyla Ankara murahhaslığına ulaştırdığı bildirilmektedir.[131]

Amerika Cleveland'da "Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye" tarafından beş yüz doksan beş lira yetmiş beş kuruş, Rodos Cemiyeti İslamiyesinin de dört bin yüz yirmi yedi lira gönderdiği yazılmaktadır. Prenses İffet Hanım'ın Paris'ten Ankara Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi başkanı Halide Edip Hanım efendiye (aracılığıyla) iki bin beş yüz lira bağışladığı, Rus Şuralar Cumhuriyeti elçiliği tarafından Yunan işgalindeki muhtaçlara yardım için otuz bin altın ruble, Afgan Ankara elçisi Sultan Ahmed Han tarafından iki bin lirayı Osmani ve kırk İngiliz altını, Ankara Antlaşması görüşmeleri için Ankara'da bulunan Fransız temsilcisi Franklin Bouillon'un bin lira verdiği de yazılmaktadır[132]. Hilâl-i Ahmer'in icraat raporunda Alaşehir'in Haziran (1336) 1920'de Yunanlılar tarafından işgali esnasında burada görev yapan Hilâl-i Ahmer Heyeti'nin Yunanlıların uluslararası taahhütlere uyacaklarını zannederek hasta ve muhtaçlara yardım etmek için görevleri başında kalmak istedikleri fakat Yunanlıların zulüm ve işkencelerinden çekinerek esir düşmemek için eşya ve levazımı bırakarak Balıkesir ve Bursa üzerinden Eskişehir'e ulaşabildikleri[133] ve 1920 yılının Mayıs ayında Yunanlıların elinde esir bulunan 73 doktor, hastabakıcı ve eczacının Salib-i Ahmer aracılığıyla serbest bırakıldığı belirtilmektedir.

Savaş sırasında başta Yunanlılar olmak üzere diğer işgalci kuvvetlerin yakıp yıktığı köylere yardım eden Hilâl-i Ahmer batı Anadolu'da kırk üç köye 1670 adet fanila; 450 çift çorap, 1000 metre pazen,

---

[130] **O.H.A.C.İ.R**, s.6.
[131] **O.H.A.C.İ.R**, s.7.
[132] **O.H.A.C.İ.R**, ss.8-10.
[133] **O.H.A.C.İ.R,** s.26.

1000 metre Amerikan bezi, 440 aded Amerikan don, 30.000 kilo buğday ile 5000 kilo tuz, Bilecik, Bozüyük, Söğüt'ün dağlara sığınan halkına 10.000 lira, 56500 kilo un, 20 teneke petrol, 200 kat çamaşır dağıtmıştır.[134] Hilâl-i Ahmer İzmir Karantina şube başkanı Feriye Refik, Hanım geliri Karantina hastanesine bırakılmak üzere piyesler düzenleyip askerlere beş bin adet çamaşır diktirme sözü vermiştir.[135]

Bu yardımların yanı sıra Eskişehir hastanesi ile istasyon yolcu bekleme salonuna sığınan yaralılara ve göçmenlere binlerce kap çay ve çorba dağıtmıştır. Kırşehir'de nekahathane ve hastane, Ankara, Konya, Isparta'da hastane, Antalya'da bir laboratuar ve dispanser, Burdur'da elli yataklı hastane ve dispanser, Denizli'de dispanser, Söke'de dispanser, Çine'de otuz yataklı hastane ve 50 yataklı dispanser, Koçarlı'da on yataklı revir ve dispanser, Köşk, Alaşehir ve Salihli'de dispanser, Akhisar, Nazilli ile (250 yataklı) ve Soma'da hastane[136] hizmeti veren Hilâl-i Ahmer (Akhisar, Nazilli, İzmir, Alaşehir, Adana, Konya, Karamürsel, İzmit, Sakarya, Sivrihisar, Haymana, Mihalıççık, Polatlı, Antep ve çevresi) işgaller ilerledikçe işgale uğramayan yerlere çekilerek hizmetlerini sürdürmüştür.

1919 yılında Doğu vilayetlerine iki heyet gönderen Hilâl-i Ahmer Trabzon'u merkez olarak kullanarak Gümüşhane Trabzon, Erzincan, Erzurum, Van, Bitlis'e yardım ulaştırmıştır.Hilâl-i Ahmer heyetlerinden Erzincan'a giden ilk heyetin beraberlerinde 650'şer sandık ve parça eşya götürdüğü, bunların içinde 700 bin kilo mısır, buğday, mercimek, bakla, 10.000 kilo şeker, 450 sandık süt hülâsası, 10.000 çift deri halinde çarık, 10.000 metre basma, 10.000 çift çorab, 100.000 don ve gömlek ile kinin, neosalvarsun ve sair edviye de külliyetli bir yekun tutmaktadır[137].

Hilal-i Ahmer merkezinden ırk, cins, din ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin yardımına koşulacağı ve ihtiyacı olanlara gerekli olan yardımların sağlanacağının duyurulmuştur. Trabzon, Gümüşhane, Bayburt ve çevre vilayetlerden gelen muhtaçlara, aç ve sefil bir halde sokaklarda yatan göçmenlere (gümrükten nakledilirken yere düşen hububat tanelerini toplayarak hamur haline getirip karınlarını doyurmaya çalışmaktaydılar) yardım için Erzincan'a gidişini bir süre erteleyen Hilâl-i

---

[134] **O.H.A.C.İ.R,** s.56.

[135] Tülay A.Baran; *"Cumhuriyetin İlanından Sonra İzmir'de Türk Kadınına Bir Bakış"* **Tarih ve Toplum Dergisi**, Mart 1995, s.20-21.

[136] **O.H.A.C.İ.R,** s.31-32.

[137] Emin Şahin, "*Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Vilayat-ı Şarkiye'deki Yardım Faaliyetleri"*, **Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 1993, ss.60-62.

Ahmerciler ulaştıkları her yerde halkın umut kapısı olmuş ve ihtiyaçlara cevap vermeye gayret göstermişlerdir[138].

Erzurum, Bayezid, Bayburt, Pasinler, Karakilise, Kığı, Tercan, İspir, Tortum, Narman, Eleşkird, Diyadin, Tutak gibi kaza ve livalarda halkın zor durumda olduğu ve açlıkla karşı karşıya bulunduğunun anlatıldığı İleri gazetesi haberinde muhtaç listesi gereğince 10.000 muhtaca 400 ton erzak ve çamaşır dağıtıldığı Erzurum'da bir fırın açılarak fukaraya günde yarımşar kilo ekmek verilmesi teklifinden bahsedilmektedir. Erzurum'da 300 kimsesiz çocuk için bir (eytamhane) yetimhane açılarak bakılmasının yanı sıra 200 yataklık Gurebâ Hastanesinin kurularak hastaların tedavisinin yapıl-masının sağlanması, açılan muayene-hanede hasta tedavisinin yapıldığı, muhtaçlara 7500 metre Amerikan bezi ve iki bin metre basma, beş bin kat çamaşır, bin aded fanila gömlek, altı bin deste iğne, üç bin iki yüz kırk beş kokatire, iki bin çarık, sabun, şeker v.s.[139] dağıtıldığı belirtilmektedir.

Nazilli'ye gelen Hilâl-i Ahmer Heyeti'nin çalışmalarından bahseden bir yazıda hastanın çokluğundan bahsedilerek Feridun Bey başkanlığındaki heyetin dört mıntıkaya (Koçar, Yenipazar, Akça, Nazilli) ayrılarak faaliyetlerine başladığı Bergama'da 50 yataklı (daha sonra 70'e çıkarılacaktır) bir hastane kurularak iki ay gibi bir sürede 6.000 kişiye bakıldığı da verilen bilgiler arasındadır. Oluşturduğu sıhhi yardım heyetlerini Anadolu'nun en fazla ihtiyaç duyulan yerlerine gönderen Hilâl-i Ahmer[140] yardım dağıtımının yanı sıra, ameliyathane, muayenehane, eczane ve dispanser kurarak, bulaşıcı hastalıklarla da mücadele etmiştir. Antep'te 3000'u aşan sayıda hasta muayenesi yapan 8000 kişiye erzak ve giyecek çadır dağıtan[141] Hilâl-i Ahmer açlıktan ölme tehlikesiyle karşılaşan halkın umut ışığı olmuştur.

Hilâl-i Ahmer hastanelerinin ihtiyaçlarının karşılanması da toplanan yardımlarla gerçekleştirilmektedir. Yardımların toplanmasında ve dağıtılmasında kadınların rolü son derece önemlidir. Milli Mücadele döneminde Hilâl-i Ahmer kadınlarının fedakâr çalışmalarını anlatan Lamia (Onat) Hanım hatıratında; Edremit Hilâl-i Ahmer'inin Yunan işgalinden önce açıkça, işgalden sonra da gizli gizli faaliyet gösterdiğinden söz etmektedir. Hanımların çocuklarından bile saklayarak dikiş diktiklerini, böylece ordunun ihtiyacını karşılamaya yardımcı olduklarını anlatarak:

---

[138] Şahin, **a.g.m,** s.62.
[139] Şahin, **a.g.m,** s.65-69.
[140] Yücel Özkaya, **Milli Mücadele'de Ege Çevresi**, Ankara 1994, s.117; **O.H.A.C.M.U.R**, ss.29-32.
[141] Şahin, **a.g.m**, s.35.

"Hilâl-i Ahmer Derneğinin derin bir gizlilik içinde faaliyetine devam ettiğini ve çalışmaların geleneklere uygun şekilde daha fazla kadınlarca yürütüldüğünü hissediyorum. Reiseleri (Merhume) Hacı Zehra Hanım ve mensupları Edremit'in memur ve eşraf, ileri gelen ailelerine mensup hanımefendilerdi. Hanımlara çocukların dikkatinden saklanarak top top amerikanlar ve kumaşlar dağıtıldığını görüyordum. Bunlar bazen evlerde, bazen dernek merkezi olan bir mahalde biçiliyor, gömlek, pantolon olarak orduya lüzumlu çamaşırlar hazırlanıyordu"[142] demektedir.

I.Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın 19 Ekim 1921 tarihinde Batı Cephesi'ne verdiği raporunda *"VIII.Tümenin bütün birliklerini teftiş ettim. Askeri elbiseli % 5 ere tesadüf edebildim. Köylü kıyafetliler vücudlarını koruyacak bir halde olsalar yine şükredeceğim. Fakat yarıdan fazlasının giyecekleri yırtık, mevsimin şiddeti ile karşı karşıya bırakılmıştır. Kaput % 5 oranında olduğu gibi don, gömlek, pamuklu, çorap gibilerinin bol olması lazım gelirken, bunlar dahi, yarı yarıya yoktur. Onda dokuz oranında matara, arpa torbası, arka çantası, ekmek torbası, beylik, karavana, ekmek sacı yoktur."*[143] bilgisini vermektedir.

İstiklal Savaşı'nda cephede çarpışan askerin ayağında çorap yoktu. Olanların ise bir hayli yıpranmıştı. Kütahya'da Müdafaa-i Hukuk Derneği emrinde çalışan kadınlar cephedeki efrad için bin çift koncu uzun çorap dikerken, Ankara'da Hilâl-i Ahmer Derneği hanımları Halide Edip Hanım'ın başkanlığında toplanarak oluşturdukları komisyonlar aracılığıyla topladıkları yardımları cepheye ulaştırmaktadır. Halide Edip Hanımefendinin başkanlığında toplanan Ankara hanımları, Anadolu şehitlerinin evlâtlarına yardım için vilayet ile bütün Müslüman hanımlarından yardım talebi isteyen iki beyanname yayınına karar vermişlerdir. Ankara hanımlarına yazılan beyanname sureti şu şekildedir:

"Biz Ankara anaları, memleketin istiklâl ve şerefini İnönü Dağlarıyla bir harekat haline sokan mübarek şühedamız evladlarına istikbal ve saadetini temin için toplanarak, bütün Müslüman hanımlarına Anadolu şüheda evlatlarına bakmak için cemiyet halinde toplanmalarını teklif ediyoruz. Bütün memleketin iştirâkiyle kazanılan zaferimizden dolayı sizleri tebrik eder ve Cenab-ı Hak'dan hayır ve vazifenizde muvaffakiyet dileriz."[144]

Ankara Hilâl-i Ahmer kadınlar kolu Kız Öğretmen Okulu'nda çalışmaya başlamış, İstanbullu ve Anadolulu hanımlardan oluşan 16 kişilik bir yönetim kurulu oluşturmuştur. Ankara Hilâl-i Ahmer kadınlar

---

[142] Lâmia Onat; **İstiklâl Savaşında Edremit**, İstanbul 1969, s.6.
[143] İlhan Tekeli-Selim Ilkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyeti Merkeziyesi ve İbrahim (TAHTAKILIÇ) Bey**, Ankara 1980, s.389.
[144] **Gaye-yi Millîye Gazetesi**, 2 mart 1921; Kaplan; **a.g.e.,** s.131.

kolu başkanlığına Halide Edip Hanım, başkan yardımcılığına da belediye başkanının eşi Zehra hanım getirilmiştir. Yönetim kurulunun oluşturulmasından sonra düzenlenen yardım toplantısında Ankara kadınları bin lira vererek katkıda bulunmuşlar, hatta Ankara'da çamaşır yıkayarak geçimini sağlayan yaşlı kadının bir lira yardımda bulunması duygusal anların yaşanmasına sebep olmuştur. [145] Halide Edip Hanım bu toplantıda yaptığı konuşmada özetle şöyle demektedir:

"Ne kadar sade konuşmak gerekse, Türkiye'nin durumunu o kadar açık olarak onlara anlatmaya çalıştım. Aynı zamanda bir savaş kazanmak için salt cesaretin yetmediğini söyledim. En çok barış içinde memlekette yaşamanın gereğinden söz ettim. Onlara bizim bir ölüm-kalım savaşı geçirdiğimizi anlattım. Şayet Yunanlılar Türkiye'yi işgal ederlerse, bütün Anadolu Türklerinin ortadan kalkacağını söyledim. Yunanlıların girmiş olduğu yerde hiçbir Türk'ün yaşayamayacağını anlatmalarını istiyordum. Zaten onlar da, çocuğun erkeği cepheden geldiği için, sonucun ne olacağını 'tahmin' edebiliyorlardı."[146]

Bartın'da Hilâl-i Ahmer yararına düzenlenen müsamerede yardım toplandığı haberinin yer aldığı Açık Söz gazetesi bağış yapan kadınların kimler olduğunu yayınlamaktadır. Gazetede yer alan yardım seven hanımefendilerin isimleri yaptıkları yardım miktarları şu şekildedir: [147]

Havale Memuru Halid Efendi'nin Hanımı	*40 kuruş*
Tar Ağa'nın Hanımı	*100 kuruş*
Telgraf Çavuşu Hüseyin Ağa'nın Hanımı	*100 kuruş*

[145] Ben epeyce uzun konuştuktan sonra, basma entarili bir kadın yanıma geldi. Anlaşılan gözleri pek göremiyordu:
"Nerede? Nerede?" diye sordu. Ben yanına gelince, kollarını boynuma doladı. Kalbinin attığını duydum.
"Senin ne dediğini anladığımı söylemek istiyorum. Benim "Dar-ül-muallimatta" bir kızım var. O da hizmet edecek, barış yapacaktır. Ben fukara bir çamaşırcı kadınım. Ona bu öğrenimi verebilmek için her gün çalışıyorum. O da bir gün öğretmen olacak. Senin konuştuğun gibi konuşacak" dedi.
İşte Türkiye'nin geleceğini kuracak bir kadın vatandaş! Nihayet dedi ki:
Benim oğlum Çanakkale'de öldü. Ağlamıyorum. İşimi bırakmıyorum. Çünkü kızıma öğrenim veremem. Fakat, hep yeni savaşlardan söz ediyorsun. Çanakkale'de ölenleri hiç söylemedin."
Göğsünden bir lira çıkararak: "Hilâl-i Ahmer'in yaralılarına" diye uzattı. Karşı karşıyaydık. Birbirimizin gözünün içine bakıyorduk. İkimizin göz yaşları kalbimize akıyordu. O ana kadar Türkiye'nin geleceğine bu kadar kuvvetle iman ettiğimi hatırlamıyorum." Halide Edip Adıvar;**Türk'ün Ateşle İmtihanı**, İstanbul 1983, s.163-164

[146]Adıvar, **a.g.e**, ss.163-165; Kaplan; **a.g.e**, s.131.

[147] Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi**, Ankara 1990, ss.283-285.

Eyüp Çavuşun Kerimesi	*200 kuruş*
Tüccardan Alişan Bey'in Hanımı (Nazmiye Hanım)	*200 kuruş*
Kahveci Recep Ustanın Hanımı (Emine Hanım)	*150 kuruş*
Postacı Tahir Efendi'nin Hanımı	*100 kuruş*
Safranbolulu Hüseyin Ustanın Hanımı	*100 kuruş*
Kürt Musa Çavuşun Hanımı	*50 kuruş*
Beyaz Hanım (Hasan Ustanın Hanımı Fatma)	*120 kuruş*
Bekçi Sırma Abla	*20 kuruş*
Makinist Yusuf Fendi'nin kız kardeşi Habibe Abla	*40 kuruş*
Kadir Efendinin Refikası Hayika Hanım	*100 kuruş*
Tenekeci Hüseyin Ustanın Kerimesi Feride Hanım	*500 kuruş*
Çaycumalı Zakire Hanım	*50 kuruş*
Raşide Hanım	*50 kuruş*
Sırma Abla	*20 kuruş*
Hediye Hanım	*100 kuruş*
Şirket-i Hayriye Müfettişi Fuad Bey'in Hanımı Şükriye ve Kerimeleri ile kalfaları	*1300 kuruş*

Hilâl-i Ahmer ve Müdafa-i Hukuk Derneği'ne yapılan yardımlarla ilgili olarak 18 Mart 1920 tarihli İrade-yi Milliye gazetesinde Sivaslı hanımlardan toplanan yardım miktarları yayınlanmıştır: [148]

Mebus Ziya Bey	*200 kuruş*
Alay Katibi Salah Efendinin haremi hanım	*200 kuruş*
Kaymakam salim Bey'in Haremi hanım	*200 kuruş*
Komiser Muavini Hasan Bey'in Haremi hanım	*200 kuruş*
Ziraat Müdürü Bey'in valideleri hanım	*200 kuruş*
Mütekaid Jandarma Mülazımı Mahmut Efendi haremi hanım	*160 kuruş*
Sanayi Mektebi Müdürü Ziya Bey'in haremi hanım	*150 kuruş*
Mümeyyiz Hasan Bey'in haremi hanım	*150 kuruş*
Kolordu Mülazimi olan Kerim Efendinin haremi hanım	*150 kuruş*
Polis Müdürü Bey'in haremi hanım	*150 kuruş*
Orman Müdürü Bey'in haremi hanım	*150 kuruş*

[148] **İrade-i Milliye Gazetesi**, 18 Mart 1920; Kaplan, **a.g.e,** s.113.

Ziraat Bank Müdürü Bey'in hemşiresi hanım	*150 kuruş*
Yüzbaşı Fehim Efendinin haremi hanım	*150 kuruş*
Belediye Başkatibi Hafız Efendinin haremi hanım	*150 kuruş*
Jandarma Tabur Katibi Adil Efendinin haremi hanım	*150 kuruş*
Mülâzim Ziya Efendinin hemşiresi hanım	*140 kuruş*
Ağacıkzade Şükrü Efendinin haremi hanım	*120 kuruş*
Komiser Mahmud Efendinin haremi hanım	*105 kuruş*
Mülazım evvel Hilmi Efendinin haremi hanım	*100 kuruş*
Duraklı Hacı Ömer Ağanın haremi hanım	*100 kuruş*
Belediye Katibesi Hatice hanım,	*100 kuruş*
Belediye Müfettişi Mahmud Efendinin haremi hanım	*100 kuruş*
Kolordu katiplerinden Hamid Efendinin haremi hanım	*100 kuruş*
Esir Yüzbaşı Sabri Efendinin haremi hanım	*100 kuruş*
Jandarma Yüzbaşısı Merhum Rıfat Bey'in kerimesi hanım	*100 kuruş*
Jandarma Mülazimi Hasan Efendinin haremi hanım	*100 kuruş*

Kastamonu Hilâl-i Ahmer'inin yaptığı toplantıda kadınlarımızın derin duygular içerisinde ağlayarak kulaklarındaki küpeleri, boyunlarındaki altın ve gümüş takıları adlarını bile söylemeden bağışladıklarını anlatan Nurettin Peker, *"Tosyalı fakir Latife Hanımın yamalı gömleklerini, Kastamonulu Hatice Hanımın gelinlik elbise ve çeyizlerini Hilâl-i Ahmer'e bağışlamaları, birer fedakârlık destanıdır. Ve ismi bilinmeyen unutulan birçokları..."*[149] diye yazmaktadır. Ayrıca eserinde Anadolu kadınlarının bağış kampanyalarının yanında Kağnı Kollarında da görev yaparak yalın ayak kışın dondurucu soğuğunda cepheye cephane taşıdıklarından övgüyle söz etmektedir.

Milli mücadele döneminde, İstanbul'da da Hilal-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetlerine devam ettiğini görüyoruz. Daha çok yardım toplama şeklinde cereyan eden faaliyetlerden bazıları şunlardır: Küçükayasofya mahallesinde Erzurumlu Şevket ağanın bir günlük kahve hasılatı 766 kuruş ve bir fincan kahvenin müzayedesinden 4200 kuruş olmak üzere toplam 4966 kuruş,[150] Paşabahçe ahalisi tarafından toplanan 103.700 kuruş[151] ve Kasımpaşa Uzunyol Tahtakadı mahallesinde Bahriye kıdemli yüzbaşılarından Şevki Bey'in mahdumunun hitan (sünnet etme)

[149] Nurettin Peker; **(1918-1923) İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı ve Hatıraları**, İstanbul 1955, Kaplan, **a.g.e**, s.120-121.
[150] **İkdam Gazetesi**, 19 Haziran 1922.
[151] **İkdam Gazetesi**, 20 Haziran 1922.

cemiyetinde toplanılan 5389 kuruş 30 pare merkez veznesine teslim edilmiştir.[152] Pendik'de Müslüman aileler tarafından müzayede düzenlenmiş ve elde edilen 3550 kuruşluk gelir Hilal-i Ahmer Kadıköy şubesine teslim edilmiştir.[153]

Anadolu'nun İstiklâl mücadelesine duyarlı olan Türk dünyası bu dönemde de yardımlarını çeşitli güçlüklere rağmen göndermeye devam etmektedir. Bunlar arasında Türkistan, Azerbaycan, Hindistan, Afganistan'dan gelen yardımlar önemli ölçülere ulaşmıştır. Bunların dışında İngiltere sömürgesi durumunda olan Kıbrıs'tan gelen yardımlar son derece dikkat çekicidir.[154] Kıbrıs basını, Anadolu'daki mücadele hakkında okurlarına bilgi vererek yaralı, evsiz-barksız, yetim kardeşlerine Kıbrıslı Türkleri *"İzmir civarında yedi ay zarfında altmış bin Türk şehid edilmiş, kırk bin kişi terk-i diyar etmeye mecbur kalmış ve iki yüz milyon liralık servetleri gasp olunmuştur. İşte bugün yersiz-yurtsuz kalmış binlerce kardeşimiz bizden muavenet bekliyor."*[155] diyerek yardıma çağırıyordu.

Bu dönemde Kıbrıs'ta Türk İstiklâl Kumpanyası, Hürriyet ve Terakki, Muhaciri'ni İslamiye'ye Muavenet Cemiyeti gibi dernekler kurularak Milli Mücadele lehinde propaganda yapılmaktadır. Türk Yurdu sadece kadınların rol aldığı bir piyes ile Mağosa'da Alime Hanım ve Peristerona Köyü öğretmeni Latife Hanım başkanlığında Kıbrıslı hanımlar millî içerikli piyesler sergilemektedir. Mağosa İnas Mektebi öğretmeni Alime Hanım'ın tertiplediği gecede bizzat kendisi tarafından işlenmiş atlas üzerine sülüs yazılı bir levha açık arttırma ile satılarak geliri Muhacirin-i İslamiye'ye Muavenet Derneğine bağışlanmıştır. Hilâl-i Ahmer yararına kurban bayramının ikinci günü Anatyu Köyü İlkokulunda düzenlenen temsilde köy eşrafından Hacı Musazade Mehmed Efendinin refikası üç adet yirmilik altını Hilâl-i Ahmer'e vererek takdir ve teşvik uyandırmaktadır. Piskobu Köyü Türklerinin altı sterlin yedi şilinlik yardımında köyün öğretmeni Havva Hanımın da köy hanımlarından iki sterlin on iki şilin toplayarak bu yardıma katkıda bulunduğu, Mağosalı Türk kadınlarının Ramazan Bayramı'nın birinci ve ikinci günleri çeyiz sandıklarından çıkardıkları değerli eşyalarını ve kollarındaki bilezikleri düzenledikleri bir sergide satarak elli sterlin gelir elde ederek bu parayı

---

[152] **İkdam Gazetesi**, 20 Haziran 1922.
[153] **İkdam Gazetesi**, 14 Temmuz 1922.
[154] "Kıbrıs'ta Lefkoşe Hilâl-i Ahmer Cemiyeti reisi Bali Paşa vasıtasıyla 55023 Kıbrıs'tan Mustafa Hami Bey 110 kuruş" gönderilmiştir. **O.H.A.C.S,** s.380-396.
[155] A.Galip Alçıtepe; **Kıbrıs Türk Kamuoyu ve Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1960)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya 1993, s.66.

Himaye-i Etfal Derneği'ne teslim ettikleri Kıbrıs basınında yayınlanmıştır.[156]

Kıbrıs Türkleri'nin topladığı bu yardımlar İngilizlerin baskılarına ve engellemelerine rağmen Anadolu'ya ulaştırılmış ve bununla beraber pek çok Kıbrıslı Türk, Anadolu'ya geçerek Millî Mücadeleye katılmıştır.[157]

Hilâl-i Ahmer çalışmaları hakkında Anadolu'da uluslararası yardım derneğinde görev yapan Miss Allan ve Miss Billings'in Şarki Karib Komisyonuna yazdıkları bir raporda şunları yazmaktadırlar:

"Haziran'da Ankara'ya geldik ve işlerimize ara vermeden devam ettik Temmuz ve Ağustos aylarında Büyük Taarruzdan sonra buradan binlerce muhacir geçdi; Biz de Hilâl-i Ahmer'le teşviki mesai ederek birçoklarına paramız yettiği kadar yardımda bulunduk. Yunanlıların Sakarya'dan eylüldeki ricatından sonra, hükümet tahrip edilen araziyi gidip görmelerini istedi. Bizimde dar-ül-eytam için Sivrihisar'da bazı kimselerle görüşmeye şiddetle ihtiyacımız vardı, Onun için bu davete icab etmekle vazifemizi ihmal etmiş olmayacağımızı his ettik" Türk köylüsünün uğradığı zulmü anlatan bu raporda *"Birimiz köylülerle konuşurken ötekimiz harabelerin içinde istedikleri gibi dolaşıyor ve fotoğraflar alıyorlardı. Göze gözüken şeylerin tercümana ihtiyacı yoktu."*[158]

Yardımların yanı sıra Yunanlıların işgalleri sırasında yaptıkları mezalimi belgeleyen çalışmalar da yapan dernek bütün faaliyetlerini hazırladığı raporlarla idare heyetine, hükümete bildirmiş, halk arasında kamuoyu oluşturarak ihtiyaç duyulan her türlü yardımı sağlamayı amaçlamıştır.

Milli Mücadele yıllarında kadınların başarılı ve fedakar faaliyetlerini 21 Mart 1923 tarihli Konya gezisinde ziyaret ettiği Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesinin tertip ettiği çay ziyafetinde yaptığı bir konuşmada Mustafa Kemal Paşa, *"Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ve bilhassa bu ulvî cemiyette pek büyük bir faaliyet ve dirayetle ibrazı fedakarı eyleyen muhterem hanımlarımızın harekatı askeriyede, Millî Mücadelenin muvaffakiyete isalinde gösterdikleri himmet ve muavenet orduya yapılan hizmetlerin kıymetlilerinden birini teşkil etmektedir. Ordunun Başkumandanı sıfatıyla*

---

[156] Alçıtepe, **a.g.t,** s.70-71.

[157] Alçıtepe, **a.g.t**, s.72; Kıbrıs Türklerinin yardımları bununla da sınırlı kalmamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Anadolu'yla ilişkilerini devam ettiren ve zaman zaman çeşitli olaylar ve doğal afetler olduğunda Türkiye'ye yardım etmeye çalışan Türkler, 19 Nisan 1938'de Kırşehir çevresinde yüzlerce kişinin ölümüne sebep olan deprem üzerine Lefke Türkleri'nden diş doktoru Derviş Bey'in öncülüğünde toplanan 8 liret, 19 şilin, 4 kuruşluk bir yardımı içeren Osmanlı Bankası çeki Kızılay derneğine gönderilmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs Konsolosluğu'na vermişlerdi. Alçıtepe, **a.g.t,** s.118.

[158] **O.H.A.C.İ.R**, s.46-47.

heyet-i aliyyelerine takdimi teşekkürat eylerim. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da azimkârane çalışarak memleketimize daha çok hizmetler ifa edeceğinize eminim"[159] sözleriyle takdirlerini dile getirmiştir.

SONUÇ

Kuruluşundan itibaren cephede savaşan askerlere, yaralı ve hastalara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç olanlara, şehit ve asker ailelerine göçmenlere, esirlere yardım eden Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi, bu faaliyetlerini bağış kampanyalarının yanı sıra, aşhane, çayhane, hastane, dispanser, sanat evi, atölyeler, nekahet-hane, gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor günlerin adeta bir aynası olan Hilâl-i Ahmer bir yardım derneği olmanın ötesinde uluslararası yardım ilişkilerinin yönlendiricisi ve simgesi olmuştur. Dünyada önemli bir uluslararası yardım kuruluşu olan "Kızılhaç'ın" kullandığı "Haç" sembolünün karşısında Müslümanları temsil eden Hilâli kullanarak bütün Türk ve İslam aleminde sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sembolü haline gelmiştir. Bu özelliğine uygun olarak görev yapan dernek, aynı zamanda Osmanlıcılık fikrini benimseyen gayrimüslim üyelerin faaliyet gösterdiği bir kurum olarak da dikkat çekmektedir. Uluslararası dernek olma özelliği çeşitli toplulukların katılımını arttıran diğer bir etken olmaktadır. Bunun haricinde Osmanlı toplumunun ilerlemesini dönemin batılılaşma fikrini savunarak gündemde tutan dernek, toplantı ve yayınlarıyla buna hizmet etmiştir.

Osmanlı toplumuna sağlık, temizlik, hasta bakımı gibi konularda bilgi vererek eğitmeyi amaçlayan kurum, bu çalışmalarının yanında eğitim, siyaset, kadın hakları konularında da yazılar yayınlayarak[160] gelişmeyi sağlamayı hedeflemiştir. Batılılaşma yanlısı fikirlerin yaygınlaşmasına yardım eden dernek bu faaliyetleriyle gelenekçi ve muhafazakar derneklerden ayrılarak bir hayır derneği olmanın ötesinde bir çok alanda örnek çalışmalarıyla dikkati çekmektedir.

---

[159] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II,** Ankara 1989, s.151.

[160] "Kadın Yurdun Sağlık Bekçisidir
- Kadın ve Kadınlık Hakkında Oğlunun Kalbine Bir Hissi Hürmet Alaka Etmeyen Kadın Şayan-ı Hürmet Olamaz.
- Kadınlar Beşeriyetin En Büyük Mürebbiyelerdir.
- Dünyada Mevcud Bütün Güzellikler Kadına Mevdu Bir Emanettir.
- Hanımlar! Vatan Hidmet-i Müstere İle Halas Bulur Teali Eder.
- Kadın Mühim Bir Kuvvettir, İhmali Asla Caiz Değildir"

(O.H.A.C.H.M.T'de yer alan güzel sözlerden alınmıştır)

Dönemin çatışmaları, uzlaşma ve değişiklikleri bu yardım derneğinin amaçları doğrultusunda çalışmasına engel olmamış, oluşturduğu yardım teşkilatlarıyla büyük bir fedakarlıklar içerisinde görevini yerine getirmiştir.

Osmanlı Devleti'ni sona erdiren siyasi antlaşmaların imzalanmasından sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de faaliyetlerine devam eden dernek Yunanistan'la yapılan Türkiye Rum mübadelesinde önemli görevler üstlenmiştir. Mübadele ile gelen göçmenlerin sağlık, giyim ihtiyaçlarının karşılanması, yerleşecekleri yerlere nakilleri, hastalarının bakımı ve sağlık bilgilerinin verilmesinde başarıyla görev yapmıştır.

Derneğin fahri başkanlığını kabul eden Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım Hilâl-i Ahmer'i sık sık ziyaret ederek çalışmalarını takdir eden konuşmalar yaparak onurlandırmışlardır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Türk ve İslâm alemini Hilâl-i Ahmer'e yardıma davet ederek faaliyetlerinin desteklenmesini istemiştir.[161]

Cumhuriyetin ilânından sonra *"Cumhuriyet Vatandaşı"* kimliği oluşturmak için yapılan çalışmalara katılan ve yenilikleri Türk toplumuna benimsetmede önemli görevler yerine getiren Hilâl-i Ahmer Kadınları *"Cumhuriyet Kadını"* kimliğini benimseterek bunun yaygınlaştırılmasında başarıyla çalışmıştır. Yardım faaliyetleriyle birlikte peş peşe gerçekleştirilen inkılapları destekleyen derneğin çalışmalarına dönemin gazetelerinde sıklıkla rastlanılmaktadır. Hilâl-i Ahmer kadınlarının, İzmir Hükümet Konağı'nın büyük salonunda dans, müzik ve piyangoyu içeren gösteriler düzenlediği ve bu gösterilere devam edileceği haberleri toplumu yönlendirme faaliyetlerine bir örnek olmaktadır.[162] Gazi ve Malullere yardım yapan, düzenlediği çeşitli balolarla savaş sonrası bakıma muhtaç askerlerle, kimsesizlere yardım toplayan dernek yeniden yapılanma gayretlerini de sürdürmüştür.

1923'te Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1935'te Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın teklifiyle "Türkiye Kızılay Cemiyeti", 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" olarak adını değiştiren dernek günümüzde savaş sırasında felakete uğrayanları koruyan uluslararası antlaşmaların yüklediği hizmetleri yerine getirmektedir. Barışta yurtiçinde ve yurtdışında olacak her türlü doğal afet ve çeşitli felaketlere karşı tedbir alarak, bu gibi olaylarla karşılaşanlara yardım etmek, insaniyet ve hukuk ilkeleri çerçevesinde sosyal dayanışmayı teşvik etmek, sağlıkla ilgili çalışmalar yapmak görevlerini üstlenen dernek, tarafsız bir anlayış

---

[161] Akgün-Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer ve Kurtuluş Savaşı*, s.125.
[162] Baran, **a.g.m,** ss.20-22.

içerisinde milliyet, din, ırk, sosyal şart ve siyasal inanç farkı gözetmeksizin yardım etmek, insanlığın hizmetinde olmak ilkesiyle görev yapmaktadır.